

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Olomouc 2020

Jan Pavlíček

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra liturgické teologie

Katolická teologie

Jan Pavlíček

**Vývoj bohoslužby slova při velikonoční vigílii
a její význam pro dnešního člověka**

Diplomová práce

Vedoucí práce doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Olomouc 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Vývoj bohoslužby slova při velikonoční vigílii a její význam pro dnešního člověka** vypracoval samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 2. dubna 2020

Jan Pavlíček

Rád bych poděkoval vedoucímu diplomové práce doc. Ing. Pavlu Kopečkovi, Th.D. za přínosné podněty a udělené rady. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi pomohli, ať korekturou, či jakoukoliv jinou pomocí během psaní této práce.

Chtěl bych také poděkovat svému bývalému faráři a děkanovi v Telči P. Aloisi Perničkovi, který ve mně probudil zájem o liturgii a více než dvacet let mi ukazoval její krásu.

Práce byla podpořena z projektu IGA_CMTF_2018_003.

Obsah

Úvod	9
1 Velikonoční triduum v rámci liturgického roku	10
2 Slavení Velikonoc	11
2.1 Židovský Pesach	11
2.1.1 Slavení Pesachu v době Ježíšově	12
2.1.2 Svědectví v evangeliu	14
2.1.2.1 Linie synoptiků	15
2.1.2.2 Linie evangelisty Jana	16
2.2 Křesťanské slavení Velikonoc	17
2.2.1.1 Kvartodecimáni versus římská tradice	17
2.3 Velikonoční vigilie	21
3 Historický vývoj bohoslužby slova při velikonoční vigílii	22
3.1 První zmínky o Velikonocích	22
3.2 Druhé století	23
3.2.1 Epistula Apostolorum	24
3.2.2 Melitón ze Sard	25
3.3 Didascalia Apostolorum	26
3.4 Zenon z Verony	27
3.5 Sv. Augustin	28
3.6 Arménský lekcionář	29
3.7 Syrský primitivní lekcionář	31
3.8 Římská tradice	32
3.8.1 Sacramentarium Gregorianum	32

3.8.2	Sacramentarium Gelasianum Vetus.....	33
3.8.3	Gelasiánské sakramentáře.....	33
3.8.4	Pontifical romano-germanique	34
3.8.5	Pontifical Romani au Moyen-age	35
3.9	Missale Franciscanum regulae	35
3.10	Tridentský koncil, papež Pius V.	36
3.11	Reforma Pia XII.	38
	Druhý vatikánský koncil	40
4	Teologie bohoslužby slova při velikonoční vigílii po II. vatikánském koncilu	43
4.1	Bůh, Pán všeho stvoření.....	44
4.1.1	Gn 1,1-2,2.....	44
4.1.2	Mezizpěv Žl 104,1-2a.5-6.10+12.13-14b.24+35c.....	46
4.1.3	Modlitba.....	46
4.2	Oběť jako znamení tajemství vykoupení	47
4.2.1	Gn 22, 1-18	47
4.2.2	Mezizpěv Žl 16,5+8.9-10.11	49
4.2.3	Modlitba.....	50
4.3	Teologie křtu	50
4.3.1	Ex 14,15-15,1a.....	50
4.3.2	Mezizpěv Ex 15,1-2.3-4.5-6.17-18.....	52
4.3.3	Modlitba.....	52
4.4	Nový Jeruzalém.....	53
4.4.1	Iz 54, 5-14.....	53
4.4.2	Mezizpěv Žl 30,2+4.5-6.11+12a+13b.	55
4.4.3	Modlitba.....	56

4.5	Spása jako zdarma daný dar	56
4.5.1	Iz 55, 1-11	56
4.5.2	Mezizpěv Iz 12,2-2.4bcd.5-6	58
4.5.3	Modlitba	58
4.6	Pramen moudrosti.....	58
4.6.1	Bar 3,9-15.32-4,4	58
4.6.2	Žl 19,8.9.10.11	59
4.6.3	Modlitba	59
4.7	Nové srdce a nový duch.....	59
4.7.1	Ez 36,16-17a.18-28	59
4.7.2	Mezizpěv Žl 42,3.5bcd; 43,3.4.....	61
4.7.3	Modlitba	62
4.8	Gloria, vstupní modlitba	62
4.9	Epištola, slavnostní zpěv aleluja.....	63
4.9.1	Řím 6,3-11.....	63
4.9.2	Mezizpěv Žl 118,1-2.16ab+17.22-23.....	63
4.10	Evangelium	64
4.10.1	Mt 28,1-10, cyklus A	64
4.10.2	Mk 16,1-7, cyklus B.....	64
4.10.3	Lk 24,1-12, cyklus C.....	65
4.11	Homilie	65
Závěr		66
Anotace		68
Summary		69

Seznam použitých zkratk	70
Literatura	72
Seznam tabulek	77
Přílohy	78

Úvod

Velikonoční vigilie mě již od útlého dětství svým osobitým způsobem přitahovala. Být účastný nočního bdění a slavení byla pro mě, jako malého kluka, největší výsada. A již tehdy mě uchvacovala její délka, ale zároveň i její krása. Slavnostně nazdobený a připravený kostel, paškál, oheň, zpěvy, čtení, slavnostní zpěv Aleluja, křest, bířmování, slavení eucharistie, agapé. Všechno toto pro mě byla a je velikonoční vigilie.

Při studiu teologie mě nejvíce oslovila liturgika a Písmo svaté, proto jsem hledal, jak obě tyto teologické disciplíny propojit a bohoslužba slova při velikonoční vigilii mi přišla jako ideální příležitost. A proto vznikla i tato diplomová práce.

Cílem této práce je přinést ucelené pojednání o historickém vývoji bohoslužby slova (starozákonních perikop) při velikonoční vigilii, kolik a jaké se v daném období četly. Ovšem nejdříve si musíme celé Velikonoce zasadit v rámci liturgického roku a podívat se na to, z čeho samotná velikonoční vigilie vznikala. Dále se pokusíme předložit teologický rozbor bohoslužby slova při velikonoční vigilii po reformě Druhého vatikánského koncilu. V tomto rozboru se zaměříme především na propojení jednotlivých celků s dalšími částmi velikonoční vigilie, a to především s chvalozpěvem velikonoční svíce Exsultetem a křestní bohoslužbou. Dále se zaměříme na samotnou svátost křtu, a to konkrétně na to, jaký vztah mají jednotlivá starozákonní čtení k této svátosti.

K tématu naší práce existuje řada publikací i odborných článků, které se ovšem věnují pouze jednotlivým fragmentům druhé části velikonoční vigilie. Starozákonními čteními se zabývají různé exegetické studie a odborné knihy, nikde jsme však nenašli jejich ucelené propojení se svátostí křtu, která se již od nejstarších dob při velikonoční vigilii udělovala, a která je vstupní branou k ostatním svátostem.

O historickém vývoji starozákonních čtení pojednávají různé odborné články a studie. Ucelený pohled na nejstarší období podává italská kniha *La Bibbia si apre a Pasqua: Il lezionario della Veglia pasquale: storia, esegesi, liturgia*, kterou sepsal Jean-Pierre Sonnet. V této práci z ní samozřejmě budeme vycházet a čerpat, stejně tak i z dalších knih a odborných článků.

1 Velikonoční triduum v rámci liturgického roku

„Liturgický rok, který zbožnost církve živí a doprovází, není chladným a neúčinným zpřítomněním skutečností, které náleží minulosti, nebo pouhým a prázdným vzpomínáním na události minulých dob. Liturgický rok je spíše sám Kristus, který neustále žije ve své církvi a pokračuje v cestě svého nezměrného milosrdenství.“¹

Velikonoční triduum, a zvláště velikonoční vigilie, mají v rámci liturgického roku jedinečné postavení. Již samotné postavení velikonočního tridua na prvním místě v rámci tabulky liturgických dnů dává tušit, že v liturgickém slavení církve nejsou významnější svátky.² „Protože dílo vykoupení lidstva a dokonalé oslavy Boží naplnil Kristus především skrze své velikonoční tajemství, jímž svou smrtí naši smrt přemohl a zmrtvýchvstáním obnovil život, vyniká posvátné velikonoční triduum umučení a zmrtvýchvstání Páně jako vrchol celého liturgického roku. Významné postavení, jaké má neděle v týdnu, má i velikonoční slavnost v liturgickém roce.“³

„Velikonoční triduum umučení a zmrtvýchvstání Páně začíná večerní mší na památku Večeře Páně, vrcholí velikonoční vigilií a končí nešporami neděle Zmrtvýchvstání Páně. Velikonoční vigilie, svatá noc zmrtvýchvstání Páně, je označována jako ‚matka všech posvátných vigilií.‘⁴ Církev při ní v bdění očekává Kristovo zmrtvýchvstání a ve svátostech ho slaví. Všechny obřady této posvátné vigilie je proto třeba konat v noci. Ať začínají, až když začala noc, a skončí před nedělním svítáním.“⁵

¹ PIUS XII.: *Encyklika o posvátné liturgii Mediator Dei*, (ze dne 20. prosince 1947), Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948, čl. 163.

² Srov. ČM, *Tabulka liturgických dnů*, Kostelní Vydří: KNA, 2015. ISBN 978-80-7195-810-9.

³ ČM, *Všeobecná ustanovení o liturgickém roku a o kalendáři*, čl. 18, Kostelní Vydří: KNA, 2015.

⁴ AUGUSTIN Z HIPPO, *Sermo 219*, PL 38,1088.

⁵ ČM, *Všeobecná ustanovení o liturgickém roku a o kalendáři*, čl. 19 a 21, Kostelní Vydří: KNA, 2015. ISBN 978-80-7195-810-9.

2 Slavení Velikonoc

2.1 Židovský Pesach

Na začátku je potřeba si říct, kde se vůbec pojem Pesach vzal a z čeho pravděpodobně pochází.

„Jak ukázal B. Couroyer, není slovo Pesach původně ani z hebrejštiny ani z akkadštiny, ale pravděpodobně pochází z egyptštiny. Za XIX. dynastie, to je v době exodu, bylo obecně rozšířené „Pa.“ „Pa-sach“ znamenal „úder“ nebo „rána“ a tudíž „desátek“, když byli zabiti egyptští prvorození. Kořen p-s-ch v hebrejštině znamená „kulhající“ nebo „skákající.“ Slovem Pesach se rozumí jednání YHWH, který „přeskočil“ nebo „překročil“ domy, v nichž ušetřil hebrejské prvorození – odtud tedy význam „překročení.“⁶

Židovský Pesach je tedy spojen s Exodem a vyjitím vyvoleného národa pod vedením Mojžíše z egyptského otroctví, jak o tom čteme v knize Exodus. „Propusť můj lid, ať mi v poušti slaví slavnost. Faraó však odpověděl: „Kdo je Hospodin, že bych ho měl uposlechnout a propustit Izraele?“ (Ex 5,1n)

Ovšem podle biblického textu má židovský Pesach svůj kořen mnohem dále, než je samotný akt Exodu.

„Jako Pesach byl běžně označován svátek s Bohem na poušti, kvůli tomuto svátku žádal svolení Mojžíš od faraona.“⁷

⁶ RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966, s. 1219.

„Ut B. Couroyer ostendit, vocabulum pesach nec ex hebraico nec e lingua accadica originem ducit, sed verisimiliter e lingua aegyptiaca. Tempore dynastiae XIX. quando usus articuli pa iam divulgatus, est i. e. tempore Exodi. Pa-sach significavit percussionem seu a plagam (colpo, Schlag, coup, csapás), et quidem decimam, quando primogeniti Aegyptiorum occisi sunt ah exterminatore Quoniam radix p-s-ch hebraice significationem habet claudicandi seu saliendo, pesach intellectum est actio Yahveh salientis. Seu transilientis domos, seu Hebraeorum primogenitis parcentis, inde sensus praetensionis sive transitus.“

⁷ TALLEY, Thomas J. *The Origins of the Liturgical Year*. New York: Pueblo Publishing Company, 1986, s. 1, ISBN 13: 978-0-8146-6075-1.

„It has commonly been identified as the feast to God in the wilderness for the observance of which Moses asked the Pharaoh's permission.“

„Mojžíš odvětil: Půjdeme se svou mládeží i se starci, půjdeme se svými syny i dcerami, se svým bravem i skotem, neboť máme slavnost Hospodinovu.“ (Ex 10,9)

Původní význam Pesachu zůstává neznámý, ovšem v další biblické tradici se odkazuje na průchod anděla smrti nad hebrejskými domy, které jsou označeny krví obětovaného beránka. „Tu noc projdu egyptskou zemí a všechno prvorozené v egyptské zemi pobiji, od lidí až po dobytek. Všechna egyptská božstva postihnu svými soudy. Já jsem Hospodin. Na domech, v nichž budete, budete mít na znamení krev. Když tu krev uvidím, pomenu vás a nedolehne na vás zhoubný úder, až budu bít egyptskou zemi. Ten den vám bude dnem pamětním, budete jej slavit jako slavnost Hospodinovu. Budete jej slavit po všechna svá pokolení. To je provždy platné nařízení.“ (Ex 12,8-14)

„Izraelité si každoročně událost „přejítí“ připomínali. K tomuto svátku byl v průběhu let slavení připojen svátek nekvašených chlebů.“⁸

„Přestože Pesach měl stále obětní charakter, zdá se být spíše více slavností domácího rituálního jídla.“⁹

2.1.1 Slavení Pesachu v době Ježíšově

„Kolem poloviny 1. století po Kristu slavili židé Pesach tak, že odpoledne 14. nisanu byl v Chrámu obětován pesachový beránek, zatímco samotný svátek paschy začínal tentýž večer 15. nisanu podle židovského způsobu počítání, kdy se konala pesachová hostina s beránkem. Na tento svátek navazoval ihned bezprostředně další, původně samostatný svátek nekvašených chlebů (řec./lat. Azyma), který trval sedm dní.“ „Protože se však nekvašené chleby jedly již při Pesachu, byly oba svátky už v této době vnímány jako celek.“¹⁰

⁸ Srov. KUNETKA, František. *Židovský rok a jeho svátky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 34-35. ISBN 80-244-0356-0.

⁹ TALLEY, Thomas J. *The Origins of the Liturgical Year*. New York: Pueblo Publishing Company, 1986, s. 1, ISBN 13: 978-0-8146-6075-1.

„Passover itself seems rather to have been a domestic ritual meal, although still of a sacrificial character.“

¹⁰ MELITÓN ZE SARD, *O Pasše*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 48. ISBN 978-80-87378-56-4.

„Domácí charakter Pesachu byl zachován tím, že se hostina jedla v rodinách nebo jiných společenstvích, přestože byl tento svátek vázán na veřejnou oběť jehňat pro hostinu chrámových kněží. Oběť společně s odložením kvasu proběhla v předvečer samotného svátku 14. nisanu. Současná praxe samaritanů ve městě Nablus může představovat starší užití, tj. porážku jehňat (na úpatí hory Gerizim) až po západu slunce, začátek 15. nisanu, ale zdá se být jasné, že velký počet zvířat, která mají být zabita a stažena v Jeruzalémě v prvním století po Kristu, vyžadoval začátek Pesachové oběti před západem slunce. Odpoledne, což je čas, který byl signalizován trojím zatroubením na trubku, začalo zabíjení a stahování jehňat. Kněží zachytili krev do zlatých nebo stříbrných nádob a stříkali ji na oltář, kde byl spalován tuk z jehňat, zatímco levité zpívali žalmy (113-118 - Židům). Stažená jehňata se vrátila věřícím, aby je přinesli domů a mohla být pečená na slavnostní hostinu. V prvním století, stejně jako dnes, byla noční slavnost příležitostí ke vzpomínce na vykoupení Izraele z otroctví. Nicméně byla také v mnohé rabínské tradici tato slavnost příležitostí k posílení naděje na konečné vykoupení.“¹¹

Osvobození z Egypta a očekávaný příchod Mesiáše jsou hlavními tématy Pesachu. Dvě další témata dále obohatila svátek brzy v následující době.

¹¹ TALLEY, Thomas J. *The Origins of the Liturgical Year*. New York: Pueblo Publishing Company, 1986, s. 2, ISBN 13: 978-0-8146-6075-1.

„The domestic character of Passover was retained in that the feast was eaten in families or other companies, yet this was bound to the public observance by the sacrifice of the lambs for the feast by the temple priests. This, together with the putting away of the leaven, took place on the eve of the feast itself and so on 14 nisan. The present practice of the Samaritans at Nablus may represent an older usage, viz., the slaughter of the lambs (at the foot of Mount Gerizim) only at sundown, the beginning of 15 nisan, but it seems clear that the large number of animals to be dressed at Jerusalem in the first century of our era required the beginning of the Passover sacrifice at an earlier hour. In the afternoon, the time signaled by a triple trumpet blast, the slaughtering and dressing of the lambs began. The priests caught the blood in gold or silver basins and splashed it against the altar where the fat of the lambs was being burned, while levites sang the Hallel, Psalms 113-118 (Heb.). The dressed lambs were returned to the worshipers who had brought them and were carried away to be roasted for the feast. In the first century as still today, the nocturnal feast was the occasion for the remembrance of Israel's redemption out of slavery. However, in much of rabbinic tradition, that feast was also occasion for the sharpening of the hope for final redemption.“

„Palestinský Targum o Exodu obsahuje ‚Báseň o čtyřech nocích‘, která přiřazuje čtyři události ke slavení Pesachu: stvoření světa, oběť Izáka, vysvobození z Egypta a příchod Mesiáše.“¹²

Můžeme zde vidět určitou spojitost „Báseň o čtyřech nocích“ s bohoslužbou slova při velikonoční vigílii, jak si ukážeme ve třetí kapitole, protože všechna tato témata jsou při bohoslužbě slova stále obsažena.

„Svátek Pesach poskytoval kulturní kontext pro poslední večeři Ježíše s jeho učedníky, jeho zatčení, soud, mučení a ukřižování. Během osmi dnů této slavnosti prvního dne v týdnu vstal z mrtvých. Vzkříšení z mrtvých je samozřejmě tou křesťanskou paschou, kterou církev oslavuje od doby našich nejstarších liturgických záznamů jako ústřední svátek liturgického roku. Přesto přesný vztah mezi židovským svátkem Pesachu a Velikonocemi je plný otázek.“¹³

2.1.2 Svědectví v evangeliu

Svědectví synoptických evangelií je zřejmé. Ježíš posílá své učedníky, aby připravili místo pro slavení velikonočního beránka. (Mk 14,14, Mt 26,18, Lk 22,8) V Lukášově evangeliu Ježíš sám říká apoštolům, když zasedli ke stolu ve večěradle: „Toužebně jsem si přál jíst s vámi tohoto velikonočního beránka.“ (Lk 22,15)

Není tedy pro nás otázkou, zda Ježíš slavil Pesachovou večeří, ale otázkou je, kdy Ježíš slavil Pesachovou večeří se svými apoštoly. V Písmu svatém máme dvě linie slavení Pesachové večeře, první linie je synoptická a druhá linie je evangelisty Jana.

¹² Tamtéž, s. 3.

„The Palestinian Targum on Exodus contains a Poem of the Four Nights, which assigns four events to Passover: the creation of the world, the binding (akedah) of Isaac, the deliverance from Egypt, and the coming of the Messiah.“

¹³ Tamtéž, s. 3.

„Such a Passover provided the cultic context for the last supper of Jesus with his disciples, his arrest, trial, passion, and crucifixion. It was within the eight days of this paschal festivity that he rose from the dead on the first day of the week. It is such a Passover, indeed, that the Church has celebrated from the time of our earliest liturgical records as the central feast of the liturgical year. Yet, the precise relationship between the Christian Pascha and the Passover of the Law is riddled with questions.“

2.1.2.1 Linie synoptiků

V této linii nám všichni tři evangelisté podávají zprávu o tom, jak Ježíš slavil Pesachovou večeři se svými učedníky. „Marek, jehož v zásadě následují Matouš i Lukáš, podává velmi přesné časové vymezení: ‚První den o svátku nekvašených chlebů, když se zabíjel velikonoční beránek, zeptali se učedníci Ježíše: ‚Kam chceš, abychom ti šli připravit velikonoční večeři?‘ Když nadešel večer, přišel Ježíš s Dvanácti.‘ (Mk 14,12.17) Večer prvního dne svátku nekvašených chlebů, kdy se v chrámě zabíjejí beránci, je vigilií paschy¹⁴. Podle chronologie synoptiků je to čtvrtek.

Po západu slunce začínal svátek pascha a v tuto dobu se jedl velikonoční beránek, to dělal Ježíš a jeho učedníci stejně jako všichni poutníci, kteří byli v Jeruzalémě. V noci ze čtvrtka na pátek pak byl Ježíš, pořád podle synoptické chronologie, zatčen a postaven před soud, v pátek časně zrána ho Pilát odsoudil k smrti a kolem třetí hodiny (tj. asi v 9 h) byl přibit na kříži. Jako čas Ježíšova úmrtí se pak uvádí devátá hodina (tj. asi 15 h). Problémem této chronologie je, že proces s Ježíšem a jeho ukřižování by se udály o svátku pascha, který toho roku připadal na pátek. Mnoho učenců se sice snažilo ukázat, že soud a ukřižování neodporovaly předpisům pro paschu, ale argument, že obojí bylo o tomto pro Židy velice významném svátku možné a přípustné, působí přes všechnu učenost sporně. Navíc mu stojí v cestě i jedna poznámka u Marka. Ten uvádí, že dva dny před svátkem nekvašených chlebů hledali velekněží a učitelé Zákona možnost, jak se Ježíše lstí zmocnit a zabít ho, a přitom prohlásili: ‚Jenom ne o svátcích, aby nedošlo ke vzbouření lidu.‘ (Mk 14,1) Podle synoptických evangelií by ale k Ježíšově popravě skutečně došlo právě o samotném svátku.“¹⁵

V této synoptické linii by tedy Ježíš se svými učedníky slavil paschální večeři 14. nisanu a byl ukřižován 15. nisanu o samotném svátku paschy.

¹⁴ Co se týče psaní slov *Pesach*, *pascha*, Joseph Ratzinger ve své knize zůstal u novozákonního pojmenování *pascha*, zatímco my jsme výše uváděli *Pesach* podle židovského pojmenování svátku.

¹⁵ RATZINGER, Joseph. *Ježíš Nazaretský II*. Brno: Barrister a Principal, 2011, s. 73-74 ISBN 978-80-87474-35-8.

2.1.2.2 Linie evangelisty Jana

„Sv. Jan umisťuje Ježíšovo ukřižování do dne 14. nisanu, což je doba, kdy právě probíhá zabíjení obětních beránků.“¹⁶

„Jan úzkostlivě dbá na to, aby Ježíšovu poslední večeři neprezentoval jako paschální. Naopak, židovské authority, které Ježíše staví před Pilátův soud, odmítají vstoupit do vládní budovy, „aby se neposkvrnily, ale aby mohly jíst velikonočního beránka.“ (J 18,28) Pascha tedy začíná až večer, až po procesu. Soud a ukřižování se koná před paschou, v den příprav, ne o samotném svátku. Svátek paschy tedy v onom sporném roce probíhá od pátečního večera do sobotního večera nikoli od čtvrtečního do pátečního. Jinak zůstává posloupnost událostí stejná. Čtvrtek večer: Ježíšova poslední večeře s učedníky, která ale není paschální. Pátek: den před svátkem, ne svátek sám: soudní proces a poprava. Sobota: Ježíš v hrobě. Neděle: zmrtvýchvstání. V této chronologii umírá Ježíš v době, kdy v chrámu zabíjejí beránky. Umírá jako skutečný Beránek, jehož jsou beránci předzvěstí.“¹⁷

Zůstává nám tedy nezodpovězená otázka, čím tedy vlastně byla pascha, kterou slavil Ježíš se svými učedníky? „Ježíš věděl o své brzké smrti. Věděl, že už nebude moci jíst paschu. S tímto vědomím pozval „svoje“ k poslední večeři, která byla mimořádná a neodpovídala žádnému konkrétnímu židovskému ritu, ale byla rozloučením, při němž dával něco nového, daroval sebe jako Beránka a tím ustanovil svoji paschu. Ve všech synoptických evangeliích patří k této večeři Ježíšova předpověď smrti a zmrtvýchvstání. U Lukáše má zvláště slavnostní a tajemnou formu: „Toužebně jsem si přál jíst s vámi paschu dříve, než budu trpět. Neboť vám říkám: Už ji nebudu jíst, dokud se nenaplní v Božím království.“ (Lk 22,15n) Ta slova zůstávají dvojznačná, mohou znamenat, že Ježíš se „svými“ naposled jí obvyklý paschální pokrm, ale mohou znamenat i to, že už

¹⁶ TALLEY, Thomas J. *The Origins of the Liturgical Year*. New York: Pueblo Publishing Company, 1986, s. 3, ISBN 13: 978-0-8146-6075-1.

„For the fourth gospel, on the other hand, the crucifixion itself occurs on 14 nisan, at the time of the slaying of the lambs for the feast.“

¹⁷ RATZINGER, Joseph. *Ježíš Nazaretský II*. Brno: Barrister a Principal, 2011, s. 74. ISBN 978-80-87474-35-8.

jej nejlí a že jde vstříc nové pasše. V celé tradici je zřejmé jedno: tím podstatným na tomto jídle na rozloučenou není stará pascha, ale nová, kterou Ježíš v této souvislosti realizoval. I když Ježíšova pospolitost s Dvanácti nebyla paschální hostinou podle židovských rituálních předpisů, ale ve zpětném pohledu je patrná vnitřní souvislost toho všeho s Ježíšovou smrtí a zmrtvýchvstáním: byla to Ježíšova pascha. A v tomto smyslu paschu slavil a neslavil: staré obřady nemohly být vykonány, když nadešla jejich doba, byl už Ježíš mrtev. Ale on dal sebe, a tak se ‚svými‘ skutečně slavil právě paschu. Staré tak nebylo odsunuto stranou, ale teprve dovedeno k plnému smyslu. Ježíšova poslední večeře, která nezahrnuje jen předpověď, ale v eucharistických darech i anticipaci kříže a zmrtvýchvstání, byla velmi brzy nahlížena jako pascha – jako jeho pascha. A tou také byla.“¹⁸

2.2 Křesťanské slavení Velikonoc

2.2.1.1 Kvartodecimání versus římská tradice

Písemné zmínky z 2. století se zabývají sporem o slavení Velikonoc, které mezi sebou vedli zástupci církve v Římě a zástupci maloasijských „Kvartodecimánů“.¹⁹

Jednalo se vlastně o vnitrocírkevní spor a o to, jestli slavít Velikonoce přesně v noci ze 14. na 15. nisanu nebo podle úplňku kolem 14. nisanu.

„Západ, tedy Římská církev, slavila 14. nisan podle úplňku a největší důraz kladla na zmrtvýchvstání. Východ, zvláště Asijci, na druhé straně měli nejsvětější svátek vždy přesně 14. nisanu, přičemž pro ně byla hlavní smrt Páně.“²⁰

¹⁸ Tamtéž, s. 77-78.

¹⁹ Kvartodecimání slavili Velikonoce vždy v noci ze 14. na 15. nisanu nezávisle na tom, jaký je to den v týdnu, ve shodě s židovským Pesachem. Pojmenování Kvartodecimání je od čísla čtrnáct, tedy se jim někdy říká i čtrnáctníci.

²⁰ RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966, s.1221.

„Occidentales seu Romani Dominicam plenilunium 14. nisan sequentem celebrabant, resurrectionem primario prae oculis habentes. Econtra Orientales, praesertim Asiani, sacratissimum festum semper die 14. nisan Judaei celebrabant, principaliter mortem dominicam recordantes.“

„Kvartodecimáni vycházeli při slavení Velikonoc z židovského odkazu a byli více spojeni se Starým zákonem, k čemuž přispělo i samotné geografické, kulturní i náboženské prostředí v Asii. Hlavní důraz při slavení Velikonoc kladli na Kristovu výkupnou oběť na kříži. Drželi se přesně Janovské linie – beránek, kterého obětovala každá rodina, se sám stal výkupnou obětí na dřevě kříže. Ježíš Kristus se tedy sám stal obětí ním beránkem. Velikonoce slavili přesně 14. nisanu.“²¹

O dodržování přesného data slavení Velikonoc v Asii se zmiňuje Polykratés v dopise, který píše papeži Viktorovi a odvolává se při tom na množství světců, kteří tak také činili a apoštolskou tradici zejména apoštola Jana. „My tedy slavíme den bez klamu, nic nepřidáváme ani nic neubíráme. Vždyť právě v Asii odpočívají velká světla, která vstanou v den příchodu Pána, až přijde ve slávě z nebes a vyhledá všechny svaté: totiž Filip, jeden ze dvanácti apoštolů, který odpočívá v Hierapoli, a dvě jeho dcery, které zestárlý jako panny, a další jeho dcera, která vedla život v Duchu svatém a odpočívá v Efesu. Dále Jan, který spočinul na hrudi Pána, který byl knězem se zlatou členkou, svědkem víry a učitelem. Ten spí v Efesu. Dále Polykarpos ve Smyrně, biskup a mučedník z Eumeneie, který odpočívá ve Smyrně. Tito všichni zachovávali paschu vždy čtrnáctého dne podle evangelia. Neodchýlili se od toho a vždy se řídili pravidlem víry. Ale i já Polykratés, nejmenší z vás ze všech, to budu zachovávat podle tradice svých příbuzných, jež některé jsem i já následoval. Vždyť sedm mých příbuzných bylo biskupy, já jsem osmý, a moji příbuzní vždy slavili den, kdy lid odstranil kvas.“²²

Celá věc dospěla až k roztržce za pontifikátu papeže Viktora, když jakýsi kněz Blatus z Malé Asie spolu se svými bratry začal slavit v Římě paschu podle data Kvartodecimánů. Tak moc byl ovlivněn židovstvím, že jedl i velikonočního beránka k večeři.

„Eusebius vypravuje, že Viktor se okamžitě pokusil odtrhnout všechny asijské církve od společenství, protože podle něho byly v rozporu s pravou vírou. Mnozí biskupové, jako sv. Irenej z Lyonu, Viktora slušně napomenuli, aby neexkomunikoval celé církve, které dodržovaly způsoby zděděné po předcích. Irenej poukázal na Viktorovy předchůdce, kteří, ačkoli zvyk

²¹Srov. MELITÓN ZE SARD, *O Pasše*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, ISBN 978-80-87378-56-4.

²²Tamtéž, s. 24.

Kvartodecimánů nedodržovali, ctili nicméně pokoj s těmi, kteří k nim přišli z církví, ve kterých se to dodržovalo. Teprve poté Viktor milostivě souhlasil s návrhy Ireneje, jehož chvála se ozývá z církve. Poté Viktor šťastně potvrdil pokoj pro církev.²³

„Všichni však jednomyslně prohlásili dopisem za církevní pravidlo pro věřící na všech místech, že ne jiný den, ale v neděli má být slaveno tajemství zmrtvýchvstání Pána a jen v tento den že má skončit u nás velikonoční půst.“²⁴

Jak můžeme na těchto příkladech vidět, oba dva zvyky slavení Velikonoc jsou založeny na pravé apoštolské autoritě. V Asii na autoritě apoštola Jana a v Římě na apoštolské autoritě Petra, na kterou se odvolává papež Anicetus. Zvyk slavení Velikonoc nestojí jenom na jejich autoritě, ale i na jejich zkušenosti. Jan stál pod křížem a označil 14. nisan dnem smrti Krista. Pro Petra je zase významným dnem první den v týdnu, kdy vstal Ježíš z mrtvých a 14. nisan je pro něj den vzkříšení.

Spor papeže Victora a Kvartodecimánů se vyřešil velice pokojně, všechny církevní obce převzaly římskou praxi vyjma církví v Asii.

„Posvátný Nicejský koncil stanovil, že ‚Všichni budou slavit nejsvětější slavnost v jeden a ten samý den, když byl opuštěn židovský zvyk.‘ Podle alexandrijského zvyku vyhlásil, že 14. nisan bude vždy po jarním slunovratu, aby nesplynul se svátky Židů, kteří je slavili již před zmíněným slunovratem.“²⁵

²³ RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966, s.1221-1222.

„Eusebius narrat quod Victor illico omnes Asiae ecclesias tamquam contraria rectae: fidei sentientes a communionem abscindere. Coatus est. Plures tamen episcopi, praeunte S. Irenaeo Lugdunensi, Victorem decenter admonuerunt, ne integras ecclesias morem a maioribus acceptam servantes excommunicet. Irenaeus provocavit ad antecessores Victoris, qui etsi fuscum quartodecimanum minime observarent, pacem nihilominus colebant cum iis, qui ad se venissent ex ecclesiis, in quibus id observabatur. Victor demum henigne annuit suasionibus Irenaei, cuius laus ab Ecclesia annuntiatur, quod a pace Ecclesiae feliciter confirmavit.“

²⁴ NOVÁK, J: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*. Praha: Česká katolická charita, 1988, kap 5, čl. 25. [cit. 2020-03-13] Dostupné z: http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej.htm#5-25.

²⁵ Tamtéž, s. 1222.

„Sacra Nicaena Synodus ergo decrevit, ut ‚Judaeorum consuetudine relicta, sanktissima haec sollempnitas uno eodemque die ab omnibus celebraretur‘, Iuxtaque usum Alexandrinorum indixit Dominicam

„Na Nicejském sněmu (roku 325) se všechny církve dohodly, aby se křesťanské Velikonoce slavily v neděli po úplňku (14. nisanu), který nastává po jarní rovnodennosti. Úprava kalendáře na západě v roce 1582 (nazývaná „gregoriánská“ podle papeže Řehoře XIII.) způsobila odstup několika dní vzhledem k východnímu kalendáři. Západní i východní církve se dnes snaží o dohodu, aby opět slavily den Pánova vzkříšení v týž den.“²⁶

„Úkolem Nicejského koncilu bylo sjednotit kritéria, neřešil se tedy ani tak problém Kvartodecimánů (zde byl termín jasně dán), ale spíš dominikálů, kteří se při stanovování nedělního data opírali o židovský kalendář. Pro tuto situaci byly stanoveny pouze tři zásady: jde o neděli po úplňku, který následuje po jarní rovnodennosti, a který padne na dny mezi 22. březnem až 25. dubnem. K Římu a Alexandrii se měli připojit i „bratři na východě“, tedy všechny východní církve. Spory o správné určení nedělního data se však táhly až do doby 4. a 5. století.“²⁷

„Tyto rozdíly mezi Římem a Alexandrií konečně ukončil opat Dionisius Exigus, který roku 525 uvedl cyklus $5 \times 19 = 95$. Ten byl ustanoven za základní římský výpočet. Tento nový římský výpočet přijala již roku 541 Galie, avšak Irsko a Skotsko používali až do roku 729 vlastní cyklus – tedy starý cyklus osmdesáti čtyř let, který se v Irsku počítal již od sv. Patrika.“²⁸

nisan 14. sequentem semper post aequinoctium vernale eligendam esse, ne Judaeis conformentur, qui etiam ante dictum aequinoctium Pascha celebrabant.“

²⁶ KKC, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 309, čl.1170 ISBN 80-7192-488-1.

²⁷ KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2016, 18(2), s. 41-42 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2016/02/02.pdf>.

²⁸ RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966, s. 1221-1222.

„Hae differentiae Romam inter et Alexandriam finitae sunt per abbatem Romanum, Dionysium Exiguum, qui anno 525 introduxit cyclum $5 \times 19 = 95$ annorum, qui exinde supputationi Romanae novae fundamentum struit. Gallia iam anno 541 acceptavit hanc novam supputationem Romanam, sed Hibernia et Scotia usqua ad a. 729 retinuit cyclum « proprium i.e. cyclum antiquum 84 annorum, a S. Patricio in Hiberniam delatum.“

2.3 Velikonoční vigilie

Po vydání Ediktu milánského v roce 313, kdy bylo ukončeno pronásledování křesťanů, přichází k plnému a veřejnému slavení křesťanských obřadů. „Od nejstarších dob je tato noc zasvěcena Pánu (Ex 12,42), aby podle napomenutí evangelia (Lk 12,35 a násl.) byli věřící s hořícími lampami v rukou podobni lidem, kteří očekávají Pána, až znovu přijde, aby je našel, jak bdí, a přivedl ke svému stolu.“²⁹

„Ve čtvrtém století začínala vigilie pozdravením Kristova světla. Úvod byl u svícnu, který poté chvalořečil jáhen, a následně se od něho zapalovaly všechny lampy. Druhá část čtení s mezizpěvy a modlitbami se také slavila. V této době také dochází k plnému vyvinutí slavnosti křtu při velikonoční vigili, kdy novokřtění přijímali iniciční svátosti (křest, biřmování a eucharistii), vigilie byla dovršena slavením eucharistie.“³⁰

„V sedmém století se do vigilie přidal zpěv litanií a v osmém století žehnání nového ohně.“³¹ Tento liturgický vývoj byl ukončen v liturgických knihách 7. století. Ve středověku bylo triduum upraveno, což přijal i Tridentický koncil. Vigilie se slavila v sobotu ráno a byla vnímána jako obřad Bílé soboty. Reforma Pia XII. stále ještě vigili vidí jako obřad Bílé soboty, i když se již slaví ve večerních hodinách. Až reforma Druhého vatikánského koncilu se vrací ke starověké vigili a vnímá vigili zmrtevýchvstání ne jako obřad Bílé soboty, ale neděli zmrtevýchvstání. O všech těchto změnách budeme podrobněji mluvit v následující kapitole.

Velikonoční vigilie, jak ji slavíme dnes, je tedy uspořádána takto: „Po krátké slavnosti velikonoční svíce (první část obřadů této veliké noci) uvažujeme o tom, co Pán Bůh od počátku koná pro svůj lid a důvěřujeme jeho slovu i příslibu (druhá část – bohoslužba slova), a když se blíží den vzkříšení, jsme spolu s těmi, kdo se znovu narodili ve křtu (třetí část), povoláni k hostině, kterou Pán svou smrtí a zmrtevýchvstáním připravil svému lidu (čtvrtá část).“³²

²⁹ ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigilie, s. 160, rubrika č. 1. ISBN 978-80-7195-810-9.

³⁰ Srov. RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966, s. 1221-1222

³¹ Srov. tamtéž.

³² ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigilie, s. 160, rubrika č. 2. ISBN 978-80-7195-810-9.

3 Historický vývoj bohoslužby slova při velikonoční vigílii

Jak jsme viděli v předchozí kapitole, celé Velikonoce jako slavnost byly různě upravovány a procházely si různým vývojem. V této kapitole se zaměříme na historický vývoj starozákonních čtení při velikonoční vigílii, která se v určitých historických etapách upravovala. Celou touto kapitolou se jako červená niť budou vinout dvě základní otázky. Kolik a jaká starozákonní čtení se v daném období četla? Jaké je místo starozákonních čtení v celé vigílii a následuje stejně jako v dnešní podobě vigílie po starozákonních čteních hned epištola a evangelium?

3.1 První zmínky o Velikonocích

První generace křesťanů slavila Velikonoce odlišně od vnímání židovského Pesachu. Pro první křesťany již nemělo žádný význam rituální zabíjení beránka, protože Ježíš jako beránek již vše dokonal a smířil svojí obětí na kříži celý svět.

Za první zmínku můžeme považovat text listu sv. Pavla. Zmiňuje se o slavení Velikonoc a píše, že hodlá zůstat v Efesu až do Letnic.

„Odstraňte starý kvas, abyste byli novým těstem, vždyť vám nastal čas nekvašených chlebů, neboť byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus.“ (2 Kor 5,7)

„Nerad bych se u vás jen zastavil; doufám, že s vámi budu moci zůstat nějaký čas, dovolí-li to Pán. V Efesu zůstanu až do Letnic.“ (1 Kor 16,7n)

Nejedná se o časový údaj slavení Velikonoc, ale o teologický postoj k přetrvávající židokřesťanské praxi slavit Velikonoce s beránkem, což sv. Pavel kritizuje. Apoštolové a sv. Pavel slavili paschu dle levitských předpisů, upravenou a kristologicky interpretovanou. Pravým beránkem křesťanských Velikonoc je již v této době Kristus, který je symbolizován pod způsobou chleba a vína.

„Sice nepíše nic o tom, jak se v této době, tedy kolem roku 55, konkrétně slavila slavnost paschy v Efesu, ale je zřejmé, že tato slavnost měla pro něj nový význam, a to význam na kříži.“³³

Pro sv. Pavla není tento význam židovské paschy omezen pouze na jeden den v roce, ale v novém židokřesťanském pojetí na každé slavení eucharistie. Vnímáme zde i nové pojetí pokrmů a symbolů.

„Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde.“ (1Kor 11,26)

„Korint'ané tedy znají Velikonoce a vědí také to, že nemohou slavit starou paschu, neboť pascha křesťanů je obětování velikonočního beránka, Krista.“³⁴

„Sv. Pavel tuto tradici uvádí nikoliv proto, aby určoval nebo nařizoval průběh společného setkávání křesťanů, ale proto, aby zdůraznil jeho obsah a význam. K líčení situace Ježíšovy Poslední večeře totiž Pavel dospěl při hodnocení a kritice společného jídla v Korintě, které bylo součástí setkání. Musí proto tomuto společenství připomenout, že celé slavení Večeře Páně má kerygmatickou kvalitu: zvěstování se totiž děje nejen slovem, ale i jednáním.“³⁵

Pohano-křesťanské komunity Pesach neslavily.

3.2 Druhé století

Z druhého století máme málo dokladů o Velikonocích. Apoštolští otcové paschu nezmiňují, a přece je toto starodávné ustanovení jasné, neboť všichni vybízejí k tomu,

³³ TALLEY, Thomas J. *The Origins of the Liturgical Year*. New York: Pueblo Publishing Company, 1986, s. 4, ISBN 13: 978-0-8146-6075-1.

„Nothing tells us how he observed Passover in Ephesus around the time of his writing of 1 Corinthians 5.7, but it is clear that already the festival had for him a new meaning established on the Cross.“

³⁴ RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966, s. 1220-1221.

„Corinthii ergo sciunt de Paschate, simul autem id quoque noscunt, quod Pascha vetus non debet celebrari, quia Pascha cristianorum Christus est immolatus.“

³⁵ KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2015, 17(2), s. 95 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2015/02/06.pdf>.

aby se vždy a všude slavila. To dosvědčují listy *Epistula Apostolorum* mezi léty 130-140 a text *Peri Pascha* od Melitóna ze Sard.

3.2.1 *Epistula Apostolorum*

„Prvním písemným dokladem o slavení křesťanské paschy je apokryfní spis *Epistula apostolorum*. Jeho koptské fragmenty objevil v Káhiře roku 1895 badatel Carl Schmidt, na počátku 20. století byl pak editován v etiopské a koptské verzi. Je datován mezi roky 130-140.“³⁶ Tento text má podobu dopisu, kdy apoštolové popisují klíčové události Ježíšova života, následovaný dialogem mezi Ježíšem a apoštolů. Původně byl sepsán řecky, dochovala se jen etiopská verze a fragmenty koptského rukopisu. Je to první psaný důkaz existence velikonoční vigílie.

„Vy pamatujte na mou smrt. Když se bude konat svátek paschy, bude jeden z vás kvůli mému jménu uvržen do vězení, bude ve smutku a starosti, že vy slavíte paschu, zatímco on se nachází ve vězení a je daleko od vás; bude truchlit, že neslaví paschu s námi. Já však pošlu svou sílu v podobě Gabriela anděla, a brány vězení se otevrou. Vyjde ven, přijde k vám, prožije s vámi noc bdění, zůstane u vás, dokud nezakokrhá kohout. Když však dokončíte památku, která je pro mě, a agapé, bude znovu uvržen do vězení na svědectví, dokud odtud nevyjde a nebude kázat, co jsem vám předal. My jsme mu však řekli: „Pane, je to opět jakási nutnost, abychom vzali kalich a pili?“ On nám řekl: „Ano, je to totiž nutné až do dne, kdy přijdu s těmi, kteří kvůli mně byli zabiti.“³⁷

V tomto textu můžeme sledovat i komentář ke Sk. 12,1-17. Z tohoto komentáře je zřejmé, že křesťané se v noci modlili za Petra. Nejednalo se o velikonoční bdění, protože židovské Velikonoce skončily, ale jednalo se o modlitební bdění za Petra, protože Petr měl být druhý den souzen. Důležitým pro námi sledované téma je fakt, „že se zde jedná o noc bdění, tedy o celonoční vigílii, která začíná nástupem noci a končí ráno ve chvíli zpěvu kohouta. V textu se také objevuje motiv povinnosti a nutnosti slavit pa-

³⁶ KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2016, 18(2), s. 24 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2016/02/02.pdf>.

³⁷ Tamtéž, s. 25.

schu. Dle tohoto textu i apoštol, který je ve vězení, a který je smutný, že ji nemůže slavít s vámi, je Božím zásahem vysvobozen z vězení, aby se mohl zúčastnit.“³⁸

Tento obraz nočního bdění a modlitby se objevuje v pozdějších interpretacích, které se v následujících stoletích vztahují i na velikonoční vigílii, kdy se křesťané modlí za nově pokřtěné.

Bohužel Epistula Apostolorum neříká nic o tom, jaká čtení se četla během velikonoční vigílie.³⁹

„Jedná se tedy o dvě fáze celonočního bdění: v první jde o čtení a modlitby, obsahem druhé je eucharistie a agapé. Je však třeba také připomenout, že rozhovor Ježíše s apoštolu je zasazen do situace vysvobození apoštola z vězení o Velikonocích, jeho přechodu z vězení ke svobodě. Tím je naznačeno, že Ježíšova pascha je spojena i s paschou křesťanů, s jejich přechodem ze smrti k životu.“⁴⁰

3.2.2 Melitón ze Sard

Melitón ze Sard byl biskupem v Sardech v západní Anatolii a je představitelem maloasijské církevní obce druhé poloviny druhého století. Z Melitónova díla byly dlouhou dobu známy jen fragmenty, v roce 1940 bylo objeveno na papírovém svitku jeho dílo *Peri Pascha* (O Pasše), které je datováno kolem roku 165. V tomto textu Melitón objasňuje vztah mezi židovským svátkem Pesach a křesťanským slavením Velikonoc mezi prvními křesťany. Tato podobnost a zároveň nepodobnost židovské paschy a slavení křesťanských Velikonoc je propojena s předobrazem Mesiáše, který byl v Kristu naplněn a překonán.

³⁸ Tamtéž, s. 26-27.

³⁹ Srov SONNET, Jean-Pierre. *La Bibbia si apre a Pasqua: Il lezionario della Veglia pasquale: storia, esegesi, liturgia*. San Paulo, 2016. s. 40, ISBN 978-88-215-9760-2.

„Sfortunatamente la Epistula Apostolorum non dice nulla sulla pratica di leggere le Scritture durante la Veglia.“

⁴⁰ KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2016, 18(2), s. 28 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2016/02/02.pdf>.

„Uvažte tedy, milovaní, jak je nové a staré, věčné a dočasné, pomíjející a nepomíjející, smrtelné a nesmrtelné toto tajemství paschy: staré podle Zákona, nové však podle Slova, dočasné na základě předobrazu, věčné na základě milosti, pomíjející v obětování ovce, nepomíjející v životě Pána, smrtelné pro jeho pohřbení do země, nesmrtelné pro jeho zmrtvýchvstání.“⁴¹

„Obecně přijímaným faktem je dnes to, že tento text je homilie, kterou Melitón přednesl v rámci svátku paschy maloasijských Kvartodecimánů, na památku Kristovy smrti a z ní plynoucí spásy, spolu s christologickou reinterpretací pesachového beránka a starozákonních událostí.“⁴²

„Od západu slunce do půlnoci, kdy židé slavili pesachový seder, se Kvartodecimáni patrně ještě postili. Vedle postu zahrnovala tato část paschy četbu z Písma. Jedním z úryvků byl nepochybně text *Ex 12*. Kromě pasáže z knihy Exodus byly pravděpodobně, i vzhledem k délce vigílie, čteny další starozákonné texty. Po nich následovaly exegetické homilie. Ty byly zřejmě spojeny s modlitbami, hymny a dalšími liturgickými prvky.“⁴³

3.3 Didascalia Apostolorum

Tento spis patří k typu tzv. Kirchenordnungen (podobně jako *Didaché*, *Traditio apostolica*, *Apoštolské konstituce apod.*) a dobu jeho vzniku můžeme klást do první poloviny 3. století.⁴⁴

Podle 21. kapitoly tohoto textu se pascha slavila takto: celý páteční den je dnem postu. V noci z pátku na sobotu se koná vigílie, se čteními z Písma, modlitbou žalmů, modlitbami a přímluvami za ty, kteří zhřešili. Před půlnocí začíná slavení eucharistie, což je druhá část této vigílie.

41 MELITÓN ZE SARD, *O Pasše*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 93.95. ISBN 978-80-87378-56-4.

42 Tamtéž, s. 14.

43 Tamtéž, s. 53.

44 KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2016, 18(2), s. 32 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2016/02/02.pdf>.

„Vigilie končila kolem třetí hodiny ranní, ale opět platí, že starozákonní čtení nejsou nijak specifikována.“⁴⁵

3.4 Zenon z Verony

O původu a o narození Zenona z Verony moc nevíme, ovšem víme, že byl kolem roku 361 dosazen na biskupský stolec do Verony. Během svého působení ve Veroně bojoval proti arianismu a dochovalo se kolem šedesáti homilií, které mu jsou připisovány.

„Tyto homilie jsou rozděleny do dvou skupin, a to na skupinu velikonoční a ne velikonoční. Ve velikonoční skupině jsou homilie seřazeny takto: Stvoření, Exodus a chvalozpěv z Exodu, Izaiáš, Daniel a Žalm 41.“⁴⁶

„Můžeme předpokládat, že v Zenonově období byla při velikonoční vigílii čtena tato čtení:

1. *Gn 1.*;
2. *Ex 14. a pravděpodobně i s Ex 15.*;
3. *Iz 1. nebo Iz 4. a chvalozpěv Iz 5.*;
4. *Dan 3 a Žalm 41.*“⁴⁷

V tomto období zde máme tedy čtyři starozákonní čtení a tři chvalozpěvy. Je to první místo, kde máme dochovány konkrétní starozákonní texty. Je evidentní, že pro křesťany v druhé polovině čtvrtého století bylo důležité uvědomění si toho, kdo je Bůh, že je Stvořitel a že stvořil všechno. Dalším důležitým textem je text o vysvobození z egyptského vyhnanství, kdy stejně jako židé již nežili v otroctví, tak i křesťané již

⁴⁵ Srov. SONNET, Jean-Pierre. *La Bibbia si apre a Pasqua: Il lezionario della Veglia pasquale: storia, esegesi, liturgia*. San Paulo, 2016. s. 41, ISBN 978-88-215-9760-2.

„La Veglia si protrae sino all'ora terza della notte. Di nuovo, le letture della Veglia non sono specificate.“

⁴⁶ Tamtéž, s. 42.

„Queste omelie sono raccolte in cicli classificati come gruppi pasquali e gruppi non pasquali. I gruppi pasquali sono organizzati come segue: De Genesi, De Exodo, Item sequentia Exodi, De Esaia, De Danielis, and Tractatus Psalmi XLI.“

⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 42.

nežijí v otroctví, protože Ježíš Kristus jako velikonoční beránek již zvítězil nad smrtí. Žalm 41 je výzvou cesty k prameni a je exhortací po křtu nově pokřtěných.

3.5 Sv. Augustin

Sv. Augustin (354-430), jako biskup z Hippo, je v našem zkoumání představitel africké praxe.

„V homílii nazvané *De principio Genesis, in vigiliis paschae* Augustin hovoří o velkém množství božských čtení, která shromáždění poslouchalo a připouští, že je prakticky nemožné předložit adekvátní pojednání o těchto textech, vzhledem k jejich velkému množství.“⁴⁸

Ze všech dochovaných homílií, ve kterých sv. Augustin komentuje starozákonní čtení při velikonoční vigílii, se dá sestavit seznam čtení.

„Tato čtení se pravděpodobně v tomto období při velikonoční vigílii četla, i když ne nutně v tomto pořadí:

1. *Gn 1*;
2. *Ex 14-15*;
3. *Iz 2*;
4. *Dan 3*.

Je zde uveden i Žalm 41; epištola a evangelium, které je Mt 28.

O *Ex 15* píše sv. Augustin, že je to píseň, která je „během“ celé velikonoční vigílie. *Dan 3* byl snad čten i se svým chvalozpěvem. *Žalm 41* je podle Augustina výkřik katechumena, kterým se rychle přibližuje ke křtu.“⁴⁹

Velikonoční praxe byla v této době a oblasti následující. „Po dvoudenním přísném postu, křesťané slavili velikonoční vigílii. Při této vigílii se četlo z proroků, evangelia, zpívaly se žalmy a byly přednášeny prosby za potřebné a celé shromáždění. Kolem třetí

⁴⁸ Tamtéž, s. 43.

„In un'omelia intitolata *De principio Genesis, in vigiliis paschae*, Agostino parla delle molte letture divine che l'assemblea ha ascoltato e ammette che è praticamente impossibile presentare un discorso adeguato vista la gran quantità di testi biblici.“

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 43-45.

hodiny ranní biskup pokřtil katechumeny. Poté následovalo slavení eucharistie, které v ranních hodinách vyvrcholilo společným slavením agapé.⁵⁰

3.6 Arménský lekcionář

Tento již liturgicky věrohodný pramen vznikl mezi roky 417-439 a používal se na území Svaté Země. Existují dva rukopisy tohoto lekcionáře a to *Paris arm. 44* a *Jerusalem 121*.

Paris arm. 44 představuje starší tradici a je více rozvinutý.

Jerusalem 121 se více blíží vyprávění Egerie, poutnice, která ve svých dopisech popisuje liturgické slavení v Jeruzalémě během celého roku i během významných slavností. Její svědectví je důležité i proto, že dosvědčuje slavení velikonočního tridua ne pouze jako *anamnesis*⁵¹, ale jako *minesis*.⁵²

Slavení bohoslužby slova při velikonoční vigílii nevěnuje Egerie moc pozornosti, ovšem některé věci, které se týkají bohoslužby slova, se dají z jejího popisu vyčíst. „Velikonoční vigílie se připravuje ve velkém kostele, tj. v Martyriu. Velikonoční vigílie se konají tak jako u nás. Jediná věc se děje navíc, že novokřtění, když jsou pokřtěni a oblečeni, jakmile vyjdou od pramene, společně s biskupem jsou nejprve dovedeni do *Anastase*.⁵³ Biskup vstoupí dovnitř mřížoví v Anastasi, je řečen jeden hymnus, a pak se

⁵⁰ Srov. JUNGSMANN Josef A.: *Liturgisches Erbe und pastorale Gegenwart*, Innsbruck: Tyrolia, 1960, s. 143-144.

⁵¹ Anamnese pochází z řeckého *anamnesis*, což znamená rozpomínání, vzpomnutí.

⁵² Minesis pochází z řeckého *mimeisthai*, což znamená napodobovat, znázorňovat.

Anamnese je kultovní připomínka v rituálním kontextu, oproti tomu minesise je připomínkou jakoukoliv. Strukturovaný obřad v liturgii je anamnesis. Neritualizované povídání je minesise, např. vzpomínání na Krista a jeho paschu.

⁵³ Anastasis, což znamená zmrtvýchvstání, vzkříšení. Anastase byla rotundou s majestátní kopulí. Uvnitř za mřížováním se nacházela jeskyně Božího hrobu. V Anastasi se konaly každodenní i slavnostní bohoslužby, o svátcích se zde zastavovala procesí, i když se hlavní bohoslužby konaly jinde. Zde také probíhala před Velikonocemi katecheze neofytů. Viz. HEJTMANOVÁ, Marcela. *Itinerarium Egeriae*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999, s. 19. ISBN 80-7040-338-1.

biskup za ně pomodlí a jde do velkého kostela (Martyrion), kde podle zvyku všechen lid bdí. Zde se děje tak, jak je zvykem i u nás, a po vykonání oběti je propuštění věřících.⁵⁴

„Při vigílii v Martyrionu se před každým čtením zpívala část *Žalmu 118*, jako antifona se zpíval verš 24: *Toto je den, který učinil Hospodin, jásejme a radujme se z něho.*

Celá bohoslužba v Martyrionu měla 12 čtení:

1. <i>Gn 1,1-3,24;</i>	7. <i>Job 38,1-28;</i>
2. <i>Gn 22,1-18;</i>	8. <i>2 Kr 2,1-22;</i>
3. <i>Ex 12,1-24;</i>	9. <i>Jer 31,31-34;</i>
4. <i>Jon 1,1-4,11;</i>	10. <i>Joz 1,1-9;</i>
5. <i>Ex 14,24-15,21;</i>	11. <i>Ez 37,1-14;</i>
6. <i>Iz 60,1-13;</i>	12. <i>Dan 3,1-30.</i>

Po každém čtení následovala modlitba, při níž se věřící modlili na kolenou. Při příchodu neofytů společně s biskupem se zpíval *Žalm 65*. Jako antifona první verš – *Ztiše-
ním se sluší Tebe chválit.*

Během slavení eucharistie se četly texty novozákonní a to *1 Kor 15; Mt 28, 1-20*. Tento seznam čtení zůstal nezměněný až do konce desátého století.⁵⁵

Počet čtení se nám ze 4 rozšířil na 12. Ve čteních se opět objevuje čtení o stvoření světa a vysvobození z Egypta. Nově se přidává oběť Izáka a nařízení hodů beránka. Obě tyto události jsou mesiášské předobrazy. Přejít Rudého moře a vysvobození z Egypta je spojován s předobrazem křtu. Další proroctví mluví o tom, jakou sílu a moc křesťané skrze křest, jímž se naroubují na Krista, obdrží. Při křtu se rodí nový člověk a ten mění smýšlení o sobě, církvi, ale i Kristu.

Z Egeriina popisu je zřejmé, že katechumeni byli společně se svým biskupem jinde než křesťané. Zatímco probíhal samotný křest, křesťané byli ve velkém kostele, v Martyrionu, kde setrvali na modlitbách, předčítali z Písma. Katechumeni se přidali

⁵⁴ HEJTMANOVÁ, Marcela. *Itinerarium Egeriae*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999, s. 143. ISBN 80-7040-338-1.

⁵⁵ Srov. SONNET, Jean-Pierre. *La Bibbia si apre a Pasqua: Il lezionario della Veglia pasquale: storia, esegesi, liturgia*. San Paulo, 2016. s. 46, ISBN 978-88-215-9760-2.

do společenství křesťanů po svém křtu a vigílie pokračovala společným slavením eucharistie.

Vidíme zde jasně dvě části vigílie, a to tedy četbu starozákonních textů a křest, a poté společné slavení eucharistie.

3.7 Syrský primitivní lekcionář

Syrská tradice je rozdílná od tradice jeruzalémské. Tento lekcionář představuje liturgickou praxi v Sýrii na konci 5. a začátku 6. století.

„Čtení jsou v tomto lekcionáři při velikonoční vigílii sestavena takto:

1. <i>Př 30,1-14;</i>	7. <i>2 Král 2,1-15a nebo 2 Král 4,8-37;</i>
2. <i>Job 27,1-28,28;</i>	8. <i>Jer 16,16-17,13;</i>
3. <i>Dan 3,23-4,3;</i>	9. <i>Ez 37,15-28;</i>
4. <i>Jon 1,17b-4,11;</i>	10. <i>Iz 52,1-10 nebo Iz 60,1-22;</i>
5. <i>Joz 2,1-24;</i>	11. <i>Gn 22,1-19;</i>
6. <i>2 Sam 24;</i>	12. <i>Ex 12,51-14,26.</i>

Starozákonní čtení uzavřel *Žalm 30*.

Během slavení eucharistie lekcionář uvádí tato čtení z NZ:

1 Kor 15,1-26 nebo Ef 1,1-2,22; Mt 28,1-7.“⁵⁶

Můžeme vidět, že v této tradici se jedná o rozdílný seznam perikop než v tradici jeruzalémské. Počet čtení je sice totožný, ale některá čtení jsou vynechána a z některých prorocství se čtou jiné části. Prvně zde není obsaženo čtení o stvoření světa. Příběh Exodu je zde popsán celý od ustanovení paschy až po přejítí Rudého moře, ale byl předcítán jako poslední. Z knihy Job se čte o tom, že Job zná Boží moc, namísto první Boží řeči. U proroka Jeremiáše se místo části, ve které se mluví o zaslíbení nové smlouvy, vypráví příběh života proroka Jeremiáše, který je znamením pro všechny lid. Z knihy Jozue se místo druhé kapitoly, ve které se popisuje cesta zvědů k nevěstce Rahab, čte první kapitola, která vypráví o následníkovi Mojžíše Jozuovi a přípravě Izraelců na vyjití do zaslíbené země.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 47-48.

Navíc v tomto seznamu je perikopa z knihy Přísloví a 2. Samuelova, která vypráví o sčítání lidu, moru, Božím odpuštění a stavbě Božího oltáře na humně Aravny Jebúsejského.

I v této tradici můžeme vidět oddělení starozákonních čtení od novozákonních, která se četla až při slavení eucharistie. V seznamu čtení se neobjevuje zpráva o stvoření světa, ale je zde obsažena celá zpráva o ustanovení paschy a přejítí moře.

3.8 Římská tradice

Římská liturgie se vždy vyznačovala svojí prostotou a rétorickou formou. Uvedeme zde nejdůležitější prameny římské liturgie.

3.8.1 Sacramentarium Gregorianum

V římské tradici bychom se zastavili u papeže Řehoře Velikého (540-604), který byl velký reformátor nejenom papežství, ale i slavení liturgie. Reformoval římskou mešní liturgii a vytvořil *Sacramentarium Gregorianum*.

„V tomto misále jsou na velikonoční vigílii uvedeny 4 modlitby po čteních, ze kterých můžeme vyčíst, jaká čtení se při této vigílii četla:

1. Gn 1,1;
2. Ex 14,21;
3. Iz 4,1;
4. Iz 54,17.

V sakramentáři je uvedena ještě modlitba po *Žalmu 41*.⁵⁷

Počet čtení odkazuje na židovský Talmud a „*Báseň o čtyřech nocích*.“ Ve výčtu perikop vidíme příběh o stvoření světa, vyprávění o vysvobození izraelitů z Egypta a předpověď příchodu Mesiáše.

„Podle rozdělení modliteb v tomto sakramentáři je zřejmé, že čtení z Písma svatého byla předčítána v kostele, ale až poté, co papež katechumeny pomazal posvátným olejem a katechumeni se sami zřekli zlého ducha (byli exorcizováni). Po čteních násled-

⁵⁷ Le sacramentaire Grégorien: *Ses principales forme d'après les plus anciens manuscrits*. Éditions universitaires Fribourg suisse, 1992, s. 183-185. ISBN 2-8271-0145-9.

dovalo požehnání vody. Čtení z Písma svatého sloužila jako poslední příprava katechumenů před přijetím samotného křtu. Kněží – katecheté, když se dočetly čtení, šli připravit místo, kde měl probíhat křest.⁵⁸

3.8.2 Sacramentarium Gelasianum Vetus

Tento sakramentář je pojmenován podle papeže Gelasia I. (papežem byl v roce 492-496). „Redakce tohoto sakramentáře sahá do 8. století“⁵⁹ a popisuje praxi v 5. a 6. století.

„V tomto sakramentáři jsou uvedeny modlitby po jednotlivých čteních, z nichž se dá vyvodit tento seznam:

1. Gn 1,1;	6. Ez 37, 1-14;
2. Gn 5, 6, 8;	7. Iz 4, 1-6 + Iz 5,1-2;
3. Gn 22, 1-19;	8. Ex 12, 1-11;
4. Ex 14,24-15,1 + Ex 15;	9. Dt 31, 22-30 + Dt 32,1-4;
5. Iz 54,17;	10. Dan 3,1-24.

Po posledním desátém čtení je uvedena ještě modlitba po Ž 41. Poté bohoslužba pokračuje litaniami a požehnáním křestního pramene. Poté se slavila eucharistie.⁶⁰

Výčet čtení se v tomto sakramentáři nevrací ke dvanácti ani čtyřem, ale stanovuje vlastní počet deset. Pravděpodobně symbolické číslo, které odkazuje na deset egyptských ran a deset přikázání desatera.

3.8.3 Gelasianské sakramentáře

Po *Gelasianum Vetus* se v 8. století vyvinuly další „*Gelasianské sakramentáře*, nalezneme tam tento seznam čtení:

⁵⁸ Srov. tamtéž.

⁵⁹ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny antika a středověk*. 1. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 186. ISBN 978-80-247-3719-5.

⁶⁰ *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae Ordinis Anni Circuli*. Casa Editrice Herder – Roma, 1981, s. 70-72.

1. <i>Gn 1</i> ;	7. <i>Ez 37</i> ;
2. <i>Gn 5</i> ;	8. <i>Iz 4</i> ;
3. <i>Gn 22</i> ;	9. <i>Ez 12</i> ;
4. <i>Ex 14</i> ;	10. <i>Jon 3</i> ;
5. <i>Iz 54</i> ;	11. <i>Dt 31</i> ;
6. <i>Bar 3</i> ;	12. <i>Dan 3</i> .

„Tento seznam je pro římskou liturgii neměnný až do II. vatikánského koncilu.“⁶¹

Oproti *Gelasianum Vetus* jsou zde přidána dvě čtení, perikopa z knihy Baruch a knihy Jonáš.

3.8.4 Pontifical romano-germanique

Pontifikál romano-germanique je liturgický pramen z 10. století, který byl sestaven za vlády Viléma z Mohuče v opatství Saint-Alben.

„Pontifikál uvádí při velikonoční vigílii tato čtení:

1. *Gn 1,1*;
2. *Ex 14,21*;
3. *Iz 4,1*;
4. *Iz 54,17*.

V pontifikálu je uvedena ještě modlitba po *Žalmu 41*.⁶²

Praxe tohoto pontifikálu se vrací k *Sacramentarium Gregorianum*. „Pontifikál přebírá všechny čtyři starozákonní čtení i žalm. Znění modliteb po těchto čteních jsou totožné s výjimkou čtení z knihy Exodus.“⁶³

Po starozákonních čteních následuje požehnání vody a křest. Poté slavení eucharistie.

⁶¹ Srov. BOTTE, B. *Le choix des lectures de la veillée pascale. Questions liturgiques et paroissiales*. 1952, (33), s. 65-70.

⁶² *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1963. s. 100-101.

⁶³ Srov. tamtéž.

3.8.5 Pontifical Romani au Moyen-age

V tomto pontifikálu se dočteme, jak to bylo s římskou praxí ve 12. století. „K římské liturgii je třeba poznamenat, že se četlo 12 lekcí řecky a 12 lekcí latinsky.“⁶⁴

Těchto 12 lekcí je totožných se seznamem lekcí uvedených v Gelasiánských sakramentářích.

Čtení textu nejprve řecky a poté latinsky je doloženo již v 8. století v *Ordo Romanus XIII*.

3.9 Missale Franciscanum regulae

Tristní stav slavení liturgie a vzdělanosti kněží ve středověku vedl řády k vytvoření vlastních ritů a liturgických knih pro jejich slavení. Jako příklad zde uvádíme františkánský misál z 12. století.

„V tomto misále jsou uvedena přímo čtení i s jejich modlitbami:

1. Gn 1;	7. Ez 37;
2. Gn 5;	8. Iz 4;
3. Gn 22;	9. Ex 12;
4. Ex 14;	10. Jon 3;
5. Iz 54;	11. Dt 31;
6. Bar 3;	12. Dan 3. ⁶⁵

Tento misál vychází z římské tradice a vrací se k tradici *Gelasiánských sakramentářů*. Po starozákonních čteních následuje zpěv *litaní*. Po *litaních* jako kdyby mše začínala znovu, po slavnostním zpěvu *Gloria* a *vstupní modlitbě* se čte *Epištola* a *Evangelium*, tedy konkrétně: *Kol 3,1-4* a *Mt 28,1-7*.

⁶⁴ *Le Pontifical Romain au Moyen-Age*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1938, 241, poznámka 12.

„Illud autem sciendum est quod in romana ecclesia dicuntur duodecim lectiones graece et dueodecim latine.“

⁶⁵ PRZECZEWSKI, Marek. *Missale Franciscanum regulae: codicis VI.G.38*. Città del Vaticana: Libreria Editrice Vaticana, 2003.

3.10 Tridentský koncil, papež Pius V.

Tridentský koncil (1545-1563) byl pro katolickou církev přelomový v mnoha směrech. Kromě toho, že došlo k definování katolické nauky na základě napadání této nauky protestanským hnutím, došlo také k jasnému definování počtu svátostí i k jasnému definování kánonu Písma svatého, byl koncil důležitý i pro samotné slavení mše svaté. „Proto jedním z důležitých úkolů tohoto sněmu mělo být obnovení a sjednocení římského ritu, s čímž souvisela i revize misálu používaného při bohoslužbě.“⁶⁶

Papež Pius V. (1566-1572) dal liturgické komisi i sobě jasný cíl, a to, aby se misál obnovil a slavení obřadů se sjednotilo.

V apoštolské konstituci *Quo primum* ze dne 14. července 1570 byl promulgován Římský misál, který se má povinně užívat ve všech západních církvích, s výjimkou těch církví, které užívají vlastní ritus alespoň po dobu dvou set let. Tato vigílie se jako první slavila v celé západní církvi, a právě proto ji uvedeme i s rubrikami, jak je popsána v misále.

Podle tohoto misálu se velikonoční vigílie slavila po modlitbě nony, tedy v dopoledních hodinách. Celá vigílie byla vlastně postní i slavnostní, což naznačují rubriky tím, že kněz nebo jáhen se během vigílie několikrát převlékají a mění liturgická roucha z fialové barvy na bílou.

Co se týče bohoslužby slova, rubriky mluví takto: „Čtení se čtou bez titulů, na konci se neříká: *„Slyšeli jsme slovo Boží.“* Čtení čte kněz tichým hlasem v epištolním rohu oltáře. Na konci řekne modlitbu způsobem, jakým je napsáno. Během toho presbyteri poučují katechumeny a připraví je ke křtu. Na konci každého čtení kněz řekne: *Modleme se*, jáhen: *klekněme*, podjáhen: *vstaňte*, a následuje modlitba.“⁶⁷

Lekce jsou uvedeny takto:

⁶⁶ HONČ, Petr. Římský misál mezi tridentským a druhým vatikánským koncilem. *Theologica* [online]. 2013, 5(1) [cit. 2020-03-11]. Dostupné z:

https://karolinum.cz/data/clanek/2638/Theol_1_2013_08_Honc.pdf.

⁶⁷ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII., Urbani VIII. Et Leonis XIII. auctoritate recognitum, editio decimaquinta iuxta editionem typicam*, 1890, Velikonoční vigílie, s. 159-193, překlad latinských rubrik vlastní.

1. <i>Gn 1,1</i> ;	7. <i>Ez 37,1-14</i> ;
2. <i>Gn 5, 6, 8</i> ;	8. <i>Iz 4,1-6 + Iz 5,1-2</i> ;
3. <i>Gn 22,1-19</i> ;	9. <i>Ex 12,1-11</i> ;
4. <i>Ex 14,24-15,1 + Ex 15</i> ;	10. <i>Jon 3,1-10</i> ;
5. <i>Iz 54,17</i> ;	11. <i>Dt 31,22-30 + Dt 32,1-4</i> ;
6. <i>Bar 3,9-38</i> ;	12. <i>Dan 3,1-24</i> .

„Po posledním proroctví následuje ve farních chrámech svěcení křestní vody. Během průvodu ke křtitelnici se zpívá *Žalm 41*. Po obřadech svěcení vody (nebo po *Modlitbě* po posledním proroctví, když se nekonalo svěcení křestní vody) zpívá se *Litanie ke všem svatým*. Mezitím leží kněz u oltáře na tváři až do té chvíle, kdy se v litanii praví: *My hříšníci*. Vstane, odejde do sakristie a vezme si mešní roucho bílé barvy.“⁶⁸

Nyní jakoby začíná mše svatá znovu.

„Po stupňové modlitbě okuřuje kněz kadidlem oltář, pak zapěje *Sláva na výsostech Bohu* a rozezní se zvony. Následuje pozdrav: *Pán s vámi*, odpověď: *I s tebou*, a vstupní *Modlitba*.

Epištola Kol 3,1-4

Slova dnešní Epištoly se obracejí přímo k novokřtěncům, kteří z hrobu hříchů povstali tuto noc k novému životu; platí však pro nás všechny, ježto křtem svým jsme zrozeni pro život v Milosti.

Po Epištole zpívá kněz třikrát, vždy o tón výše, slavné *Aleluja*, které je vlastním velikonočním zpěvem a vyzváním k opětovné radosti, ačkoliv dnes ještě hrob Kristův je zavřen. Chór v této radosti ihned pokračuje. Následuje první verš *Žalmu 117* a první a druhý verš *Žalmu 116*. Poté se čte evangelium *Mt 28,1-7*.⁶⁹

Lekce se vrací ke *Gelasiánským sakramentářům* a jsou přesně vzaty a použity. V tomto období můžeme krásně vidět rozdělení, které celou dobu sledujeme. Velikonoční vigílie má jakoby dva celky. Prvním je lucernarium, četba starozákonních textů, posvěcení vody a křest. Druhou je slavení eucharistie (mše sv.), při které se čtou texty Nového zákona.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ SCHALLER, P. Marian. *Římský misál*. Čtvrté. Praha: Bohuslav Rupp, 1947, s. 487.

3.11 Reforma Pia XII.

Papež Pius XII. (1939-1958) byl papežem, kterému liturgie a její slavení leželo velmi na srdci. Papež Pius XII. se po konci druhé světové války musel vyjádřit ke snahám tzv. *Liturgického hnutí*,⁷⁰ které nebylo zpočátku přijímáno církevními autoritami. „Bod obratu v pohledu na liturgické hnutí přišel s vydáním *encyklyky papeže Pia XII. Mediator Dei* v roce 1947. Jednalo se o první encykliku s čistě liturgickým zaměřením. Ačkoliv tento dokument podporuje latinskou liturgii, uznává zároveň liturgické hnutí a zahajuje sérii liturgických změn, které vedly ke *Druhému vatikánskému koncilu*.“⁷¹

„Po bedlivém uvážení a po poradách s biskupy začal Pius XII. provádět reformu liturgie sám.“⁷² Pro námi sledovanou velikonoční vigílii je stěžejní dekret promulgovaný 9. února 1951 *Dominicae resurrectionis vigiliam*,⁷³ který nařídil obnovu velikonoční vigílie.

„Tyto úpravy si dokonce vyžádaly změnu v kanonickém právu, které doposud předpisovalo, že mše, s výjimkou půlnoční bohoslužby o Vánocích, nesmí začínat dříve než hodinu před rozedněním nebo později než hodinu po poledni.“⁷⁴ „Velikonoční vigílie se má slavit v noci ze soboty na neděli zmrtnýchvstání Páně, abychom lépe pochopili smysl a význam této noci.“⁷⁵

⁷⁰ Belgický benediktin Lambert Beaudin je považován za zakladatele liturgického hnutí. V roce 1909 probíhal sjezd belgických katolíků, na němž byl vznesen požadavek, aby se mše svatá více zpřístupnila lidu a to tak, aby se lid bohoslužeb směl aktivně účastnit. Liturgické hnutí do konce druhé světové války bylo považováno spíše za nepřátelské hnutí vůči katolické církvi.

⁷¹ HONČ, Petr. Římský misál mezi tridentským a druhým vatikánským koncilem. *Theologica* [online]. 2013, 5(1) [cit. 2020-03-11]. Dostupné z https://karolinum.cz/data/clanek/2638/Theol_1_2013_08_Honc.pdf.

⁷² POLC Jaroslav: *Posvátná liturgie*, Řím: Křesťanská akademie, 1981, s. 191.

⁷³ Decretum generale *Dominicae resurrectionis vigiliam*, v: AAS 43 (1951), s. 128–137.

⁷⁴ HONČ, Petr. Římský misál mezi tridentským a druhým vatikánským koncilem. *Theologica* [online]. 2013, 5(1) [cit. 2020-03-11]. Dostupné z https://karolinum.cz/data/clanek/2638/Theol_1_2013_08_Honc.pdf.

⁷⁵ Srov. *Sacra congregatio rituum: Decretum dominicae resurrectionis, de solemni vigilia paschali instauranda*.

„Mnoha lidem je dnes nepochopitelné, jak mohlo od 14. století dojít k onomu mylnému vývoji, když byla tato liturgie velikonoční noci přeložena už na časně ráno velikonoční Bílé soboty.“⁷⁶

Papež Pius XII: v letech 1950-1956 upravil obřady celého Svatého týdne. „Čtení se čtou bez titulů, po čtení se neodpovídá *Bohu díky*. Čtení čte lektor uprostřed shromáždění v blízkosti požehnané svíce. Celebrant a přísluhující, klerici i lid sedí a naslouchají. Na konci čtení nebo po kantiku kněz řekne: *Modleme se*, jáhen: *klekněme*, všichni pokleknou a chvíli se v tichosti modlí, podjáhen: *vstaňte*, a následuje modlitba.“⁷⁷

Lekce jsou uvedeny takto:

1. *Gn 1,1-2,2*;
2. *Ex 14,24-15,1* + *chvalozpěv Ex 15*;
3. *Iz 4, 1-6* + *kantikum Iz 5,1-2*;
4. *Dt 31, 22-30* + *kantikum Dt 32,1-4*.

„Z dvanácti prorocství, která jsou v Římském misále, čte se první se svojí modlitbou, čtvrté, osmé a jedenácté se svými kantiky a modlitbami.“⁷⁸

Lekce svým počtem i výběrem jsou inspirovány *Gregoriánským sakramentářem*. Jde o jakýsi návrat ke kořenům, vrátit se k tomu nejdůležitějšímu. Místo čtvrté lekce z proroka Izaiáše je v tomto případě předložena píseň svědectví z knihy Deuteronomium.

Po čtvrtém prorocství následuje vše stejně, jako ve mši svaté, kterou upravil Tridentický koncil a její průběh je popsán výše. Jedinou výjimkou je to, že křestní bohoslužba byla obohacena o obnovu křestního slibu.

⁷⁶ ADAM, Adolf. *Liturgika, křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 363. ISBN 80-702120-1.

⁷⁷ *Ordo Sabbati Sancti quando vigilia paschalis instaurata peragitur, typis polyglottis Vaticanis*, 1951, Velikonoční vigílie, s. 7-36, překlad z latinského originálu vlastní.

⁷⁸ Tamtéž.

Druhý vatikánský koncil

Druhý vatikánský koncil (1962-1965) je průlomovým koncilem v dobách novodobé církve. Tento koncil svolal papež Jan XXIII. (1958-1963), který ovšem v jeho průběhu zemřel, koncil byl přerušen a nový papež Pavel VI. (1963-1978) tento koncil potvrdil a dokončil. Cílem koncilu nebylo formulovat novou nauku nebo dogma, cílem koncilu bylo reagovat na dobu, ve které se církev v polovině dvacátého století nacházela. Proto koncil započal rozsáhlou obnovu římské liturgie. Tato obnova započala již před koncilem. Papež Jan XXIII. vydal dne 23. června 1962 dekret *Novo rubricarum corpore*, kterým promulgoval nový misál. Tomuto misálu se začalo říkat misál Jana XXIII. Námi sledovaná bohoslužba slova při velikonoční vigílii je v tomto misále nezměněná.

II. vatikánský koncil vyhlásil 4. prosince 1963 konstituci *Sacrosanctum concilium*. Tato konstituce byla základním stavebním kamenem k všeobecné obnově Římského misálu. Vydání nového obnoveného misálu potvrdila Kongregace pro bohoslužbu 26. března 1970.

Druhý vatikánský koncil umožnil také vydání liturgických knih v národních jazycích. Proto v roce 1983 vyšel Český misál (jedná se o český překlad latinské předlohy *Edicio typica altera* 1975) a v roce 2015 nový Český misál (jedná se o reedici Českého misálu z roku 1983 a pozdějších souvisejících schválených textů).

Obřady velikonoční vigílie byly obnoveny podle všeobecných zásad nové konstituce. „Je třeba obřady zjednodušit, přitom však svědomitě zachovat jejich podstatu. Ať se vynechá, co bylo během času zdvojeno nebo přidáno ne právě účelně. Ať se naopak obnoví podle starobylé tradice svatých otců i něco z toho, co nepřízní doby zaniklo, pokud to bude uznáno za vhodné nebo potřebné.“⁷⁹

Lekce jsou stanoveny takto:

1. *Gn 1,1-2,2. + Žalm 104;*

2. *Gn 22,1-18 + Žalm 16;*

⁷⁹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu. Sacrosanctum concilium. KNA, 2002, s. 148, čl. 50. ISBN 80-7192-467-9.*

3. *Ex 14,14-15,1 + Ex 15;*

4. *Iz 54,5-14 + Žalm 30;*

5. *Iz 55,1-11 + Iz 12;*

6. *Bar 3,9-15.32-4,4 + Žalm 19;*

7. *Ez 36, 16-17a.18-28 + Žalm 42;*

Epištola Řím 6,3-11;

*Evangelium podle cyklu A/ B/ C – Mt 28,1-10/ Mk 16,1-7/ Lk 24,1-12.*⁸⁰

Jak můžeme vidět, počet čtení byl opět upraven na sedm. Jak jsme mohli celou tuto kapitolu sledovat, v žádném období nebyl takovýto počet čtení, jedná se tedy o symbolický počet plnosti. V těchto čteních jsou představeny Boží skutky (*mirabiles Dei*), které byly patrné v celých dějinách lidstva a jsou dovršeny a naplněny v Ježíši Kristu.

Epištola a evangelium byly zařazeny za čtení ze Starého zákona a křestní bohoslužba byla zařazena až po ukončení jednotného celku bohoslužby slova. Dále je z rubrik patrné, že v liturgii velikonoční vigílie byl uplatněn další záměr koncilních otců.

„Matka Církev si velmi přeje, aby byli všichni věřící vedeni k plné, uvědomělé a aktivní účasti na liturgických úkonech, jak ji vyžaduje sama povaha liturgie. V zájmu aktivní účasti je důležité získat lid pro recitování aklamací a odpovědí a pro zpěv žalmů, antifon a písní; jde i o správné chování, gesta a držení těla. Ve vhodných chvílích se má také zachovávat posvátné ticho.“⁸¹

Jak můžeme vidět v celé této kapitole, v dějinách se počet starozákonních čtení měnil. Starozákonní čtení, která byla před *Vstupní modlitbou* a chvalozpěvem *Gloria* a v ranně středověkém i tridentském chápání mimo mši, byla součástí katecheze katechumenů před samotným křtem. Tyto katecheze byly tematické, pracovaly se symboly a z tohoto důvodu se měnil počet starozákonních lekcí.

⁸⁰ *Ordo Lectionum Missae*. Edicio typica, 1969, s. 26-27.

⁸¹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Sacrosanctum concilium. KNA, 2002, s. 139, čl. 14. ISBN 80-7192-467-9.

V obnovované liturgii, jak ji slavíme dnes, jsou starozákonní čtení součástí celé bohoslužby slova, která připravuje nejen katechumeny na křest, ale celé společenství věřících připravuje na obnovu křtu. Obnova křtu je v obnovené liturgii vrchol celé postní doby.

Pro lepší přehlednost celé této kapitoly je v příloze uvedena tabulka, která obsahuje přehledně seznam perikop ve sledovaném období.

4 Teologie bohoslužby slova při velikonoční vigílii po II. vatikánském koncilu

V této kapitole se zaměříme na celou bohoslužbu slova, jak ji slavíme ve velikonoční vigílii po II. vatikánském koncilu. Budeme sledovat konkrétní smysl a význam jednotlivých liturgických celků (starozákonní čtení, žalm, modlitba) a jejich propojení s dalšími částmi velikonoční vigílie. Budeme také sledovat, jaký význam mají tyto liturgické celky pro křest, protože jak jsme již uvedli výše, starozákonní čtení byla a jsou přípravou na samotný křest katechumenů. Je potřeba na tomto místě říci, že katechumeni při velikonoční vigílii přijímají všechny tři iniciační svátosti, tedy křest, biřmování a eucharistii.

Samotné perikopy tvoří 7 samostatných celků, vždy se jedná o starozákonní čtení, mezizpěv a modlitbu. Po posledním sedmém samostatném celku následuje chvalozpěv *Sláva na výsostech Bohu, Vstupní modlitba, Epištola, zpěv Aleluja, Evangelium a Homilie*.

„Vyžadují-li to pastorační důvody, může se číst menší počet čtení ze Starého zákona. Má se však stále pamatovat, že biblická čtení tvoří podstatnou část této velikonoční vigílie. Ať se čtou vždy aspoň tři čtení ze Starého zákona a ve velmi naléhavých případech nejméně dvě. Jedno z nich musí být vždy z druhé knihy Mojžíšovy. (Ex 14,14-15,1) Dříve, než začnou čtení, kněz povzbudí lid těmito nebo podobnými slovy:

„Otevřeme nyní své srdce, abychom porozuměli Božímu slovu o tom, jak Hospodin vysvobodil a vedl svůj lid, a jak nakonec poslal svého Syna, aby nás vykoupil. A také prosme, aby se jeho vykupitelské dílo ve světě naplnilo.“

Lektor se odebere k ambonu a přednáší první čtení. Žalmista neboli zpěvák zpívá žalm a lid vkládá odpověď. Pak všichni vstanou a kněz říká: *Modleme se*. Všichni se chvíli potichu modlí. A nakonec kněz říká příslušnou modlitbu. Místo responsoriálního

žalmu se může vkládat chvíle tichého usebrání. V takovém případě se *vynechá chvíle ticha po Modleme se.*⁸²

4.1 Bůh, Pán všeho stvoření

4.1.1 Gn 1,1-2,2

V *Missale Romanum* (ed. 2008) se připouští i kratší text Gn 1,1.26-31a O stvoření člověka.

V knize Genesis máme dvě zprávy o stvoření. „První, ze které je tento úryvek, pochází z kněžské a zároveň ‚elohistické‘ tradice, podle výrazu ‚Elohim‘, používaného pro pojmenování Boha. Tato první zpráva, která popisuje stvoření světa v sedmi dnech je mladší než druhá zpráva o stvoření. (Gn 1,1-2,2) Starobylý text druhé zprávy o stvoření se označuje jako ‚jahvistický‘, protože pro pojmenování Boha se užívá výrazu ‚Jahve‘-Hospodin.“ (Gn 2,4-3,24)⁸³

„Bůh je První i Poslední (Iz 41,4), Stvořitel a Pán všeho. Nedá se o něm říci jako o pohanských bozích, že by byl zrozen či zplozen. Na nikoho a na nic není vázán, zatímco všecko závisí na něm.“⁸⁴

„Když je Bůh jediným Stvořitelem světa, tak z toho vycházejí čtyři základní pravdy, které jsou obsaženy v tomto poselství:

1. Bůh nemá počátek, je od věčnosti, počátek mají země a nebesa a všechno co je naplňuje.
2. Bůh-Stvořitel je jen jeden (monoteismus) a neexistuje panteon bohů (polyteismus).
3. Svět vznikl jako akt Boha, a ne jako výsledek boje dvou prvotních principů (dualismus).
4. Bůh nestvořil zlo.

⁸² ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 171. ISBN 978-80-7195-810-9.

⁸³ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Praha: Paulínky, 2012, s. 26-27. ISBN 978-80-7450-041-1.

⁸⁴ *Starý Zákon, překlad s výkladem, I – Genesis*. Praha: Kalich, 1968, s. 15.

Bůh stvořený svět označuje sedmkrát jako dobrý a člověka jako velmi dobrého. Svět tak odráží dobrotu svého Stvořitele.⁸⁵

Důvodem zařazení tohoto čtení je porovnání stvoření světa a vykoupení, které tak vtiskává tvorstvu charakter nového stvoření. Skrze křest se stáváme „*Novým stvořením*“ a máme podíl na výkupné oběti Ježíše Krista. „Stvoření je základem všech spásonosných plánů a počátkem dějin spásy, které vrcholí v Kristu. A naopak Kristovo tajemství je rozhodujícím světlem pro tajemství stvoření, zjevuje cíl, k němuž na počátku Bůh stvořil nebe i zemi. Hned od počátku Bůh myslel na slávu svého nového stvoření v Kristu.“⁸⁶ „Svět byl stvořený Božím slovem, ale vtělené Boží Slovo mu svojí smrtí a zmrtvýchvstáním dává nový význam a novou perspektivu.“⁸⁷ Tímto aktem tak definitivně končí vlada tmy a začíná zářit světlo Kristovy slávy, jak prohlašuje Exsultet již na svém začátku: „Raduj se i ty země, zalitá tak oslnivou září, a tonoucí v jasu věčného Krále, pohleď, jak na celém světě zmizely temnoty.“⁸⁸

Skrze křest se katechumen stává novým člověkem, je povolán pro život s Bohem. Na toto nové stvoření poukazuje modlitba, před samotným křtem: „Všemohoucí, věčný Bože, sešli svého Ducha na tohoto svého služebníka, který se má skrze křest narodit k tvému životu.“⁸⁹ A dále samotné svěcení křestní vody: „Kéž tvůj Svatý Duch učiní tuto vodu znamením milosti tvého jednorozeného Syna: ať svátost křtu smyje všechno staré a špatné, aby člověk stvořený k tvému obrazu, povstal z vody a z Ducha Svatého k účasti na tvém životě.“⁹⁰ Věřící, znovuzrození svatým křtem, jsou posílení svátostí bířmování a potom jsou živeni pokrmem věčného života v eucharistii, takže díky těmto svátostem uvedení do křesťanského života jsou schopni stále víc a stále lépe okoušet

⁸⁵ Srov. *Genesis. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2008, s. 96. ISBN 978-80-7141-626-5.

⁸⁶ *KKC*, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 84, čl. 280. ISBN 80-7192-488-1.

⁸⁷ Srov. *Genesis. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2008, s. 96. ISBN 978-80-7141-626-5.

⁸⁸ *ČM*, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Exsultet, s. 165. ISBN 978-80-7195-810-9.

⁸⁹ Tamtéž, Velikonoční vigílie – Křestní bohoslužba, s. 178.

⁹⁰ Tamtéž, Velikonoční vigílie – Svěcení vody, s. 179.

poklady Božského života a rozvíjet se až k dosažení dokonalosti lásky.“⁹¹ „Sv. Ambrož říká, že dílo stvoření je překonáno dílem vykoupení. Toto srovnání prvního stvoření na počátku věků a nového stvoření, jímž je vykoupení a znovuzrození v Kristu (2 Kor 5,17) v plnosti času, je přítomné v celé liturgii velikonoční vigílie.“⁹²

4.1.2 Mezizpěv Žl 104,1-2a.5-6.10+12.13-14b.24+35c

„Žalm 104 je radostnou oslavou Božího stvořitelského díla. Chvalozpěv má být základním rysem života Hospodinových ctitelů. Je pro ně výsadou a radostí, že mohou přemýšlet o Hospodinově díle. Je možné si přát, aby toto rozjímání bylo tak ryzí, aby v něm našel zalíbení i sám Hospodin. Žalmista vyzývá sebe i druhé, aby byli vděční věčnému Stvořiteli za dar života, za chléb i vzduch, za vše, co stvořil pro sebe i pro člověka.“⁹³

Liturgie nabízí na výběr i druhý žalm.

Žl 33,4-5.6-7.12-13.20+22

„Žalm 33 je hymnická píseň o 22 verších, tedy tolik, kolik má hebrejská abeceda písmen. Žalm je oslavou Hospodina jako Stvořitele a Krále a vyzdvihuje Boží stvořitelské činy. V závěru vyznávají zbožní svoji důvěru v Hospodina i svoje očekávání na jeho ochranu a pomoc. Tu nacházejí v jeho přítomnosti, když vzývají jeho svaté jméno. (Ex 3,14) Žalm končí prosbou o Hospodinovo milosrdenství.“⁹⁴

4.1.3 Modlitba

Stejně jako nabízí liturgie 2 žalmy, nabízí i dvě modlitby, které jsou ovšem určeny podle toho, jaké čtení se četlo, buď k delšímu textu O stvoření, nebo ke kratšímu textu O stvoření člověka.

⁹¹ PAVEL VI., *Divinae consortium naturae*, AAS 63 (1971) 657-664.

⁹² TICHÝ, Radek. *Exsultet. Historie a liturgie velikonočního chvalozpěvu*. Praha: Krystal OP, 2018, s. 74. ISBN 978-80-7575-031-0.

⁹³ Srov. *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 392-395.

⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 139-141.

O stvoření

Bůh je Pán a Stvořitel, ovšem mnohem větší dílo je naše vykoupení.

Rozjímáme, Bože, o podivuhodném díle stvoření. Dej, ať pochopíme, že ještě větší je jiné tvé dílo: naše vykoupení v plnosti času skrze velikonoční oběť tvého Syna Ježíše Krista.⁹⁵

O stvoření člověka

I když člověk, který je „velmi dobré“ stvoření, zhřešil, Bůh ho nepřestal milovat a neodepřel mu věčný život.

Všechno máme od tebe, Bože: ty jsi nás nejen stvořil, ale když jsme zhřešili, také jsi nás vykoupil. Dej, ať svou radost hledáme především v tobě, neboť jenom ty nám můžeš dát radost plnou a věčnou.

4.2 Oběť jako znamení tajemství vykoupení

4.2.1 Gn 22, 1-18

V *Missale Romanum* (ed. 2008) se připouští i kratší text čtení Gn 22,1-2.9a.10-13.15-18.

„Zdá se, že Abrahám žije klidně a spokojeně. Má svého vytouženého syna, ale na jednu je jeho poklidný život narušen Božím rozkazem. Jen na okamžik nechává Bůh vyvoleného vydechnout a hned jej zase zkouší. Podobně byl zkoušen lid na poušti, bude-li chodit po cestě zákona. I zde u Abraháma jde o zkoušku poslušnosti. Má být obětován syn očekávaný dlouhá léta, syn zaslíbení a naděje. Abrahám se má rozejít se svojí budoucností, kterou vidí ve svém synu.“⁹⁶ Abrahám jde tři dny a po třech dnech spatří místo, na kterém má obětovat. „Tři dny představují ve Starém zákoně vždy časový úsek,

⁹⁵ Modlitby po čteních in: *ČM*, 2015, Velikonoční vigílie, s. 171-174. ISBN 978-80-7195-810-9.

⁹⁶ Srov. *Starý Zákon, překlad s výkladem, I – Genesis*. Praha: Kalich, 1968, s. 139-140.

po kterém se stane něco významného.“⁹⁷ „Druhý den bývá dnem čekání, třetí pak známkou něčeho nového.“⁹⁸

„Když člověk poslechne Boha na slovo, dočká se věcí předivných. Praotec chce být sám, až se mu ukáže Bůh. Rozhodující zápasy musí člověk vždycky vybojovat sám. Víra se pozná právě ve chvíli, kdy všechny opory selhávají. Abrahám neobchází Boží příkaz, jak to dělal dříve, než syna neměl, ale je věrný Božímu příkazu, už je jiným člověkem. Má zkušenost s Hospodinem a jeho víra je poslušná vzdát se i toho nejdražšího, co ve svém životě má – syna.“⁹⁹ Pokud se při slavení mše svaté užívá *Římského kánonu*, zmiňuje se explicitně právě tato událost: *přijmi ji, jako oběť našeho praotce Abrahama*.

„Bůh neočekává od Abraháma něco, co by sám Bůh nechtěl udělat. Tak jak je Izák prvorozený a milovaný syn, tak je i Kristus. Jako si Izák nese dřevo na obětování, tak i Kristus si nese dřevo kříže, na které bude zavěšen. Jako je Izák zachráněný vírou, tak je i Kristus zachráněný vírou. Jako je beránek obětovaný na místo Izáka, Kristus, duchovní beránek, je obětovaný za svět.“¹⁰⁰

„Životní cesta Ježíše Krista ukazuje, že svobodné sebedarování se Božím cestám, ať to stojí, co to stojí, je oslavou naší i Boží. Ježíšova smrt není úkonem krutého Boha, který vyžaduje maximální oběť; nejedná se o vykoupení člověka z nějaké moci, která ho zotročuje. Je to okamžik a místo, v němž se zjevuje Bůh, který je láska a který nás miluje. V jistém slova smyslu se tedy Ježíš obětoval nikoli Otcí, ale jeho záměru spasit hříšného člověka.“¹⁰¹

Pokud jde o naše sledované téma křtu v této perikopě, můžeme vidět, jak skrze oběť Izáka, která je předobrazem oběti Ježíše Krista na kříži, „jsme osvobozeni od hří-

⁹⁷ Srov. *Genesis. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2008, s. 467. ISBN 978-80-7141-626-5.

⁹⁸ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 1– Genesis*. Praha: Kalich, 1968, s. 140.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ *Genesis. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2008, s. 475. ISBN 978-80-7141-626-5

¹⁰¹ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Čtvrté. KNA, 2010, s. 400. ISBN 978-80-7195-394-4.

chu a znovuzrození jako Boží děti a tím se stáváme Kristovými údy a jsme přivtěleni k Církvi.“¹⁰²

Velikonoční chvalozpěv uvádí: „Vlastního syna neušetril, ale vydal ho za nás za všechny.“ (Řím 8,32) „Abrahám přinesl Bohu svého smrtelného syna, který neměl zemřít; Bůh vydal pro lidi svého nesmrtelného Syna na smrt. Kdo z vás myslíš, uslyší někdy hlas anděla, kterak mu říká: ‚nyní vím, že se bojíš Hospodina, protože jsi neušetril svého syna,‘ nebo dceru, nebo peníze, nebo pocty či touhy tohoto světa, ale vším jsi pohrdl a vše jsi považoval za odpad, abys získal Krista.“¹⁰³ „Skutečnost, že Otec vydal Syna, nesmí být ovšem špatně pochopena. Utrpení Syna je dílem Otce. Utrpení Syna je i jeho vlastním dílem. Otec vydal Syna, Syn vydal sám sebe. Je to jedno jediné utrpení, ale je to dílo obou. Tak jako narození, ani utrpení Kristovo není dílem Otce bez Syna, ani Syna bez Otce. Otec vydal Syna, Syn vydal sám sebe.“¹⁰⁴ Tato oběť se připomíná denně při slavení liturgie, o velké noci o to zvláště prosíme v modlitbě nad dary: „Vyslyš, Bože, modlitby svého lidu a posvěť tyto dary, abychom měli účast na Kristově velikonoční oběti, v níž máme počátek věčného života.“¹⁰⁵

4.2.2 Mezizpěv Žl 16,5+8.9-10.11

Žalm řadíme do sbírky „Davidových žalmů“.¹⁰⁶ „Tento žalm vyjadřuje důvěru v Hospodina. Žalmista se utekl do Hospodinovy svatyně, aby našel ochranu u Hospodina. Ve způsobu ochrany, kterou žalmistovi Hospodin poskytne, se projeví znovu jedinečný vztah mezi ním a jeho Otcem, který vede k radosti, která se o to více projeví,

¹⁰² Srov. *KKC*, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 318, čl. 1213 ISBN 80-7192-488-1.

¹⁰³ ORIGENES, *In Genesim homiliae*, hom. 8, kap. 8, ed. W. A. Bearhens, Paris 1920, 84.

¹⁰⁴ TICHÝ, Radek. *Exsultet. Historie a liturgie velikonočního chvalozpěvu*. Praha: Krystal OP, 2018, s. 77-78. ISBN 978-80-7575-031-0.

¹⁰⁵ *ČM*, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Slavení eucharistie, s. 184. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹⁰⁶ Označení pro Davida může označovat autorství či v „Davidově stylu“. Takto jsou označovány žalmy 3-41. Srov. VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Třetí. Olomouc: UPOL Olomouc, 2012, s. 81. ISBN 978-80-244-3267-0.

když je spojena se záchranou před smrtí.¹⁰⁷ Raně křesťanská církev vztahovala slova tohoto žalmu na Ježíšovo vzkříšení, srov. Sk 2,31; 13,35.

4.2.3 Modlitba

Modlitba dovršuje celé toto znamení oběti. Skrze křest máme podíl na výkupní oběti Ježíše Krista.

Bože, náš nebeský Otče, tys naším vykoupením skrze obět' tvého Syna splnil přísahu svému služebníku Abrahámovi, že se stane otcem všech národů: neboť křtem přijímáš lidi všech národů za syny svého zaslíbení. Prosíme tě: Ustavičně si shromažďuj svůj lid, aby všechny národy našly požehnání v našem Pánu Ježíši Kristu.

4.3 Teologie křtu

4.3.1 Ex 14,15-15,1a

Jak uvádí *Missale Romanum* (ed. 2008), toto čtení se nesmí nikdy vynechat. Přechod Rudého moře je stejně jako potopa, přechod řeky Jordán a vstup do zaslíbené země starozákonním předobrazem křtu.

„Skrze Mojžíše se ukazuje Hospodinova moc a svrchovanost. Na Hospodinův rozkaz Mojžíš pozdvíženou holí moře rozpoltil. Zprávu o rozpolcení vod nelze chápat jako popis přírodního úkazu. Jde tu o závažné a základní vyznání víry starozákonního Izraele. Hospodin takto připravuje nové podmínky pro život svého vyvoleného národa. Smyslem celého vyprávění je ukázat, že bez Hospodina všechno lidské snažení skončí v chaosu a smrti. Moře je symbolem všeho, co je protibožského.“¹⁰⁸ Hospodin již tehdy nemyslel jenom na svůj vyvolený lid, ale myslel i na nás na lidi Nové smlouvy, jak se modlíme při svěcení vody, „když jsi převáděl svůj lid z egyptského otroctví Rudým mořem, myslel jsi na ty, kdo budou pokřtěni.“¹⁰⁹ Hřích v lidském životě působí stejně jako otročení v Egyptě. Člověk, který žije v otroctví hříchu, nejedná svobodně. Rudé

¹⁰⁷ Srov. *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 78-80.

¹⁰⁸ Srov. *Starý Zákon, překlad s výkladem, 2 – Exodus–Leviticus*. Praha: Kalich, 1975, s. 88-90.

¹⁰⁹ *ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Svěcení vody*, s. 179. ISBN 978-80-7195-810-9.

moře, kterým Bůh vede svůj lid, je tedy symbolem křestní vody, která smývá viny všech hříchů. Lid, který prochází Rudým mořem, se zbavuje otroctví pod nadvládou Egypta a člověk se při křtu zbavuje otroctví hříchu. Přivtěluje se tak ke Kristu, který vzal naše hříchy na sebe, vynesl je na dřevo kříže a osvobodil nás od smrti.

„Je to především průchod Rudým mořem, znamenající opravdové osvobození Izraele z egyptského otroctví, který ohlašuje osvobození způsobené křtem.“¹¹⁰ „Křest je ‚koupelí znovuzrození a obnovení v Duchu svatém‘ (Tit 3,5), protože vyjadřuje a uskutečňuje ono znovuzrození z vody a Ducha, bez něhož ‚nikdo nemůže vejít do Božího království.‘“ (Jan 3,5)¹¹¹

„Křest se nazývá darem, milostí, pomazáním, osvícením, šatem neporušitelnosti, koupelí obnovy, pečeti a vším, co je nejcennější. Dar, protože je dán těm, kteří nic nepřinášejí; milost, protože je udělován i viníkům; křest, protože hřích je pohřben do vody; pomazání, protože je svatý a královský (takoví jsou ti, kdo jsou pomazáni); osvícení, protože je oslnivým světlem; šat, protože zakrývá naši hanbu; koupel, protože nás umývá; pečeť, protože nás chrání a je znamením Boží svrchovanosti.“¹¹²

„Nejde jenom o vysvobození z područí faraona, ale i o ostatní události nového Izraele, kde chce být Pán přítomný uprostřed svého lidu ve všech putováních a okolnostech lidu ve dne i v noci. Izrael nemá věřit tomu, čemu věří okolní svět, ale Hospodinu a Hospodin se přizná k svému lidu.“¹¹³

Exsultet nám také připomíná tuto událost: „To je ta noc, ve které jsi, Bože, naše praotce, Izraelovy děti, kdysi vyvedl z Egypta; Rudým mořem jsi je pak převedl suchou nohou.“¹¹⁴ To, co Boží moc způsobila v noci vyjití Izraele z pout Egypta jako předobraz, a co Boží moc způsobila v noci vyjití Krista z pout smrti jako skutečnou spásnou událost, to samé Boží moc působí i v tu noc, kdy se zpívá Exsultet. Katechumeni i již pokřtění vychází z pout hříchu, hříšníkům se vrací nevinnost a zarmouceným radost, je

¹¹⁰ *KKC*, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 320, čl. 1221. ISBN 80-7192-488-1.

¹¹¹ Tamtéž, s. 318, čl. 1215.

¹¹² ŘEHOŘ NASIÁNSKÝ, *Orationes*, 40,3-4: PG 36, 316 C. in *KKC*,

¹¹³ *Exodus. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2013, s. 377-378. ISBN 978-80-7141-766-8.

¹¹⁴ *ČM*, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Exsultet, s. 169. ISBN 978-80-7195-810-9.

zaháněna nenávist, vytvářena jednota srdcí a jsou pokořovány zlé moci. Není žádný rozdíl mezi tehdy a nyní. Když slyšíme jáhna ve zlaté dalmatice zpívat velikonoční chvalozpěv, můžeme si být jisti, že se uskutečňuje naše spása, země se skutečně spojuje s nebem a člověk s Bohem.“¹¹⁵

4.3.2 Mezizpěv Ex 15,1-2.3-4.5-6.17-18

Tento mezizpěv jako próza opěvuje mocný skutek víry, který se stal při průchodu Rudým mořem. „Píseň ovšem nezůstává jen při líčení vítězství u Rudého moře. Pokračuje tím, co následovalo a čeho je opěvovaná událost předpokladem. Hospodin vede svůj lid tam, kde mu má sloužit, do zaslíbené země, kde jednou bude stát Hospodinův chrám.“¹¹⁶ „Bůh zjevil svoje jméno Izraeli, které před tím začal zjevovat Mojžíšovi. Vítězná píseň je nadšenou odpovědí víry zachráněného lidu.“¹¹⁷

4.3.3 Modlitba

Modlitba mluví o přechodu mořem jako o předobrazu křtu, skrze který jsme vytrženi z moci hříchu.

Bože, to, o čem jsme nyní slyšeli ze Starého zákona, je pro nás stále živé. Ani dnes nepřestáváš konat své podivuhodné skutky, a cos vykonal kdysi, je předobrazem toho, co konáš křtem mezi námi. Vysvobodil jsi z otroctví svůj vyvolený národ, vysvobod' z otroctví hříchu celý svět a uskutečni na nás své zaslíbení, které jsi dal Abrahámovi a jeho potomkům.

Liturgie uvádí ještě i druhou možnost modlitby.

Bože, ve světle tvého evangelia nově vidíme podivuhodné skutky, které konáš od počátku světa: vody Rudého moře nám připomínají křest a Izrael vysvobozený z otroctví

¹¹⁵ TICHÝ, Radek. *Exsultet. Historie a liturgie velikonočního chvalozpěvu*. Praha: Krystal OP, 2018, s. 71. ISBN 978-80-7575-031-0.

¹¹⁶ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 2 – Exodus – Leviticus*. Praha: Kalich, 1975, s. 93

¹¹⁷ *Exodus. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2013, s. 398. ISBN 978-80-7141-766-8.

je obrazem tvé církve. Prosíme tě: Vlož víru do lidských srdcí a dej nám svého svatého Ducha, ať se tvůj vyvolený lid shromažďuje ze všech národů světa.

4.4 Nový Jeruzalém

4.4.1 Iz 54, 5-14

Touto perikopou z knihy Izaiáš opouštíme knihy historické a začínáme číst z knih prorockých. „Proroci v Písmu jsou lidé, kteří měli zvláštní poslání od Boha. Celá sbírka proroků představuje komentář a aktualizaci Tóry. Proroci mají připomínat Zákon a vybízet k dodržování smlouvy.“¹¹⁸ Tato perikopa je součástí druhého celku proroka Izaiáše, který nazýváme Deutero-Izaiáš (kapitoly 40-55).

V této perikopě „se Hospodin představuje jako *manžel, Stvořitel, Hospodin zástupů, Vykupitel, Svatý Izraele, Bůh celé země*. Toto nakupení názvů a titulů je výrazem nového vztahu Hospodina k lidu. Ten, jenž si opět bere svůj lid za ženu jako ženich a manžel, je současně jeho ochráncem a pánem. Tvůrce má péči o své dílo, Bůh pečuje o Izrael. Jako Svatý Izraele mu dává to, co nemá žádné jiné společenství a co mu nikdo nemůže vzít: lásku, odpuštění a naději.“¹¹⁹

„Smlouvou s Noemem Bůh zaručil celému stvoření svou neochvějnou věrnost, o níž svědčí existence světa, zvláště hor, považovaných za symbol pevnosti.“¹²⁰ „Tuto smlouvu Božího pokoje, odpuštění, lásky a milosrdenství nikdo a nic nezruší.“¹²¹

„Jeruzalém a judská města jsou zničena. Nicméně očekávané osvobození vyhnanců je popisováno jako ‚nový exodus‘. Půjde o východ z Babylonu, ne ve spěchu, bude při-

¹¹⁸ VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Třetí. Olomouc: UPOL Olomouc, 2012, s. 5. ISBN 978-80-244-3267-0.

¹¹⁹ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 11 – Izajáš*. Praha: Kalich, 1982, s. 343.

¹²⁰ *Izaiáš. Revidovaný překlad s výkladovými poznámkami*. Česka Biblická společnost, 2018, s. 345. ISBN 978-80-7545-075-3.

¹²¹ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 11 – Izajáš*. Praha: Kalich, 1982, s. 344.

pomínat spíše slavnostní procesí, a jeho cílem je obnova Jeruzaléma. Osvoboditelem je perský král Kýros.“¹²²

„Nový Jeruzalém překoná jak vnitřní rezignaci na zachování spravedlnosti, tak i vnější napadení samotnými agresory. Město bude obnoveno v bohatství a nádheře a opět v něm bude přebývat spravedlnost a nepřítel ho nebude moci ani právem obžalovat, ani s úspěchem napadnout.“¹²³ Tento „Nový Jeruzalém, který dosud leží v troskách, bude vybudován z drahokamů a spočine na něm Hospodinovo požehnání a stane se městem pokoje. Jeho obyvatelé budou žít beze strachu z nepřátel, protože tu bude panovat spravedlnost, jako základ nových lidských vztahů.“¹²⁴

V kontextu celé velikonoční vigílie v této perikopě nejde jenom o ujistění znovuvybudování Jeruzaléma, ale pokud tuto perikopu čteme optikou novozákonní, tak jde jistě o Nový Jeruzalém, který je popisován v knize Zjevení 21,9-22,5.

„Jan překvapuje své čtenáře tvrzením, že v městě neviděl chrám (který je pro Jeruzalém prakticky konstitutivní skutečností). Hned ale vysvětluje, že jeho chrámem je Bůh a Beránek. Odtud má také město světlo. V tom světle se jednak přicházejí poklonit pohanské národy, jednak světlo zahání všechny zlé lidi. Poslední obraz interpretuje město jako nový ráj, protože do něj umísťuje řeku a strom života. V centru je ale Boží trůn. Přítomnost Boží tak vylučuje jakoukoliv kletbu. Naopak umožňuje lidem přímo se klanět Bohu, který osvětluje jejich tváře, a dává jim královskou moc. Boží přítomnost je základem společenství vykoupených, garantuje jeho neporušitelnost, společenství naopak odráží Boží slávu, chválí Boha a stává se společenstvím kněží a králů.“¹²⁵ Naproti tomu, „jestliže lidé nestoudně hřešili, Bůh ve svém hněvu rozhodl, že je potrestá. Hřích nás odděluje od Boha a přináší bolest a utrpení.“¹²⁶

¹²² Srov. VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Třetí. Olomouc: UPOL Olomouc, 2012, s. 22. ISBN 978-80-244-3267-0.

¹²³ Srov. *Izaiáš. Revidovaný překlad s výkladovými poznámkami*. Česká biblická společnost, 2018, s. 345. ISBN 978-80-7545-075-3.

¹²⁴ Srov. tamtéž, s. 344-346.

¹²⁵ OPATRŇÝ, Dominik. Nový Jeruzalém ve Zjevení Janově 6. *Revue*. [online]. 15.5.2015 [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1928>.

¹²⁶ *Slovo na cestu, Bible s poznámkami*. Česká biblická společnost, 2017, s. 993. ISBN 978-87287-47-7.

Při hledání spojitosti kontextu celé velikonoční vigílie a obrazu Nového Jeruzaléma bychom mohli jednu část Exsultetu vztáhnout na Nový Jeruzalém a svaté společenství v něm: „To je ta noc, která dnes na celém světě vzdaluje věřící v Krista od nepravosti světa a od tmy hříchů, vrací k milosti, sdružuje ve svaté společenství.“¹²⁷

Skrze křest máme s Ježíšem podíl v Novém Jeruzalémě. Při obnově křestního vyznání o tomto podíle mluvíme, „my všichni máme účast na Kristově vítězství nad smrtí: neboť křtem jsme byli spolu s Kristem pohřbeni, abychom s Kristem vstali k novému životu.“¹²⁸ Sv. apoštol Pavel nám tuto skutečnost také připomíná, „protože jste byli vzkříšení s Kristem, hleďte to, co je nad vámi, kde Kristus sedí na pravici Boha. K tomu směřujte, a ne k pozemským věcem. Zemřeli jste a váš život je skryt spolu s Kristem v Bohu.“ (Kol 3,1-3) Vstup do království Nového Jeruzaléma je vstupem do vlády Ducha svatého, to tedy znamená žít pod jeho vedením a mít účast na Kristově vzkříšení.

4.4.2 Mezizpěv Žl 30,2+4.5-6.11+12a+13b.

Žalm řadíme do sbírky „Davidových žalmů“. „Jedná se o děkovnou píseň. Z těžkého utrpení, které vedlo k odloučení od Boha, byl žalmista vysvobozen. Vyrván ze spárů podsvětí směl povstat k novému životu. Za to děkuje Bohu a vyzývá i jeho věrné, aby se připojili. Tím je naznačeno, že děj se odehrává v chrámě, přesněji na jeho nádvoří. Hospodin zachránil žalmistu ze smrtelného nebezpečí a nedopřál nepřátelům, aby se radovali z jeho porážky. To je důvod Hospodina vyvyšovat, jako dříve vyvedl svůj lid hlubinami v nový život (Ex 15), tak nyní svého pomazaného.“¹²⁹

Verš 6. „*Zvečera se uhostí pláč, zítřka však jásoť*“ „jako by předznačoval velikonoční události: velkopáteční smutek a radost v den vzkříšení. Minulo soužení a otvírá se výhled k novému životu.“¹³⁰

¹²⁷ ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Exsultet, s. 166. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹²⁸ Tamtéž, Velikonoční vigílie – Obnova křestního vyznání, s. 182.

¹²⁹ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 128.

¹³⁰ Tamtéž, s. 129.

Jak podivuhodná změna se udála při vzkříšení. Jakou radost měli Emauzští učedníci, když poznali, že před nimi stojí vzkříšený Kristus, (srov. Lk 24,13-35) jakou radost měla Marie Magdalská, když v zahradníkovi poznala vzkříšeného Ježíše. (srov. Jan 20,11-18)

4.4.3 Modlitba

Zaslíbení, které bylo dáno lidu po potopě, že Bůh již nikdy neprokleje zemi kvůli člověku, přestože smýšlení lidského srdce je od dětství zlé; nikdy již nezapomene všechno živé, jak to Hospodin učinil, se naplňuje v církvi i dnešní době.

Všemohoucí, věčný Bože, pro slávu svého jména rozpomeň se na zaslíbení, kterými jsi odměnil víru praotců, uskutečňuj je uprostřed nás a ukaž, že se v církvi naděje praotců naplňuje.

4.5 Spása jako zdarma daný dar

4.5.1 Iz 55, 1-11

Tato perikopa je závěrečnou částí Deutero-Izaiáše. „Po zaslíbeních o budoucí spásě následuje pozvání, aby lid vešel do zaslíbené země a ujal se připravovaného dědictví. Pro lid vysvobozený z egyptské poroby to byla země oplývající mlékem a medem. (Ex 3,7) Obdobně tomu bude při návratu z babylónského zajetí. Výrazy voda, víno, mléko a tuk vyjadřují plnost života a požehnání, jež má lid zakoušet po svém návratu. Tyto dary nabízí Hospodin zcela zadarmo bez jakýchkoli zásluh lidu, jen ze svého milosrdenství. Potvrzuje je uzavřením smlouvy, jež je nazvána věčná.“¹³¹

„Mnozí z judských vyhnanců se v Babylonii natolik zabydleli, že jim bylo zatěžko vrátit se do zpusťované vlasti svých otců. Těm platí tato Boží slova, která přesvědčivě nabízejí nový život místo neuspokojivých, ale draze zaplacených jistot, které jsou s ním nesrovnatelné.“¹³²

¹³¹ Starý Zákon, překlad s výkladem, 11 – Izaiáš. Praha: Kalich, 1982, s. 347.

¹³² Srov. Izaiáš. Revidovaný překlad s výkladovými poznámkami. Česká Biblická společnost, 2018, s. 347. ISBN 978-80-7545-075-3.

„Jak budoucí mesiášský král, tak též Izrael jsou povoláni, aby byli Hospodinovými svědky. Mají dosvědčovat Hospodinovo milosrdenství a zaslíbení spásy všem lidem. Tak přitáhnou k Hospodinu nejen rozptýlené Izraelce, ale i pronárody, které jej dosud neznají.“¹³³ „Naše spása pochází z iniciativy Boží lásky k nám, protože On si nás zamiloval a poslal svého Syna jako smírnou oběť za naše hříchy.“ (1 Jan 4,10)¹³⁴ „Výhradně vzkříšení však můžeme připisovat finální příčinnost ospravedlnění učedníků, jejich přijetí za syny a dcery Boží a jejich definitivní oslavení.“¹³⁵

„Nic by nám neprospělo, že jsme se narodili, kdybychom nebyli vykoupeni. Ó, jak obdivuhodně se sklání k nám tvá otcovská dobrota, jak nedocenitelný to projev tvé lásky, Syna jsi vydal, abys vykoupil služebníka,“¹³⁶ zpívá jáhen v Exsultetu. „Kristus svým slavným křížem získal spásu pro všechny lidi. Vykoupil je z hříchu, kterým byli drženi v otroctví.“¹³⁷ Skrze křest máme podíl na spáse, kterou pro nás získal Kristus a také se stáváme Božími syny a dcerami. „Velikonoce jsou svátky našeho vykoupení“¹³⁸ a jsou zároveň „největšími svátky lásky, protože ‚nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život.‘ (Jan 15,13) Buďme si jisti, že právě o velikonoční vigílii se obdivuhodně sklání k nám Boží dobrota a Otec způsobem, který nejsme schopni docenit, projevuje svou lásku k nám.“¹³⁹

¹³³ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 11 – Izajáš*. Praha: Kalich, 1982, s. 347.

¹³⁴ *KKC*, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 167, čl. 620 ISBN 80-7192-488-1

¹³⁵ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Čtvrté. KNA, 2010, s. 422. ISBN 978-80-7195-394-4.

¹³⁶ *ČM*, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Exsultet, s. 166. ISBN 978-80-7195-810-9

¹³⁷ *KKC*, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 443, čl. 1741. ISBN 80-7192-488-1.

¹³⁸ *ČM*, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Křestní bohoslužba, s. 166. ISBN 978-80-7195-810-9

¹³⁹ Srov. TICHÝ, Radek. *Exsultet. Historie a liturgie velikonočního chvalo zpěvu*. Praha: Krystal OP, 2018, s. 78. ISBN 978-80-7575-031-0.

4.5.2 Mezizpěv Iz 12,2-2.4bcd.5-6

„Tato hymnická pasáž knihy Izaiáš komentuje, podobně jako Ex 15, předchozí proroctví a odpovídá na slib spásy modlitbou chvály. Spása je jako nevyčerpatelný pramen a Hospodinovo jméno má vyvolený národ hlásat po celém světě.“¹⁴⁰

4.5.3 Modlitba

V modlitbě prosíme o naplnění zaslíbení spásy, které Hospodin dal prorokům.

Všemohoucí, věčný Bože, naše jediná naděje, splň nám sliby, které jsi dal ústům svých proroků. Vždyť bez tvé pomoci nic nezmůžeme a jen v tobě je naše síla.

4.6 Pramen moudrosti

4.6.1 Bar 3,9-15.32-4,4

„Kniha Barucha nás uvádí do doby babylonského zajetí. Hlavní postavou je Jeremiášův druh a písař Baruch, který se dostal do Babylóna.“¹⁴¹ „Jedná se o mladší pseudepigraf, který je nejspíše souhrnem několika původně nezávislých textů. Určité skutečnosti neodpovídají jiným biblickým údajům nebo tyto údaje nejsou doloženy.“¹⁴²

„Tato perikopa začíná výzvou k národu, aby se nechal poučit. Má pochopit, proč je ve vyhnanství. Zatímco předchozí kapitoly mluvily o hříchu, nyní je řeč o moudrosti. Je zřejmé, že život podle Božích požadavků je pokládán za moudrost. Moudrost souvisí s dodržováním Zákona. Národy, které slouží modlám, žijí v nevědomosti, vzdáleny od pravé moudrosti. Moudrost totiž spočívá v životě podle Tóry a je velkým privilegiem Izraele.“¹⁴³

„Jestliže člověk může na Boha zapomenout nebo ho odmítnout, Bůh přesto nepřestává volat každého člověka a hledat, protože chce, aby žil a našel štěstí. Avšak takové

¹⁴⁰ *Izaiáš. Revidovaný překlad s výkladovými poznámkami.* Česka Biblická společnost, 2018, s. 97. ISBN 978-80-7545-075-3.

¹⁴¹ *Starý Zákon, překlad s výkladem, Apokryfy.* Praha: Kalich, 1985, s. 242.

¹⁴² VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona.* Třetí. Olomouc: UPOL Olomouc, 2012, s. 60. ISBN 978-80-244-3267-0.

¹⁴³ Srov. tamtéž, s. 60-61.

hledání vyžaduje od člověka veškeré úsilí jeho rozumového nadání a jeho dobrou vůli a upřímné srdce.“¹⁴⁴

Jednou z milostí, které obdržíme skrze křest, je moudrost. Skrze tuto svátost jsme napojeni na její pramen. „Uvědom si, žeš dostal duchovní pečeť, Ducha moudrosti a rozumu. Ducha rady a síly, Ducha poznání a zbožnosti, Ducha Boží bázně a uchovej si to, cos dostal. Bůh Otec tě poznamenal svým znamením, Kristus Pán tě utvrdil a vložil do tvého srdce Ducha jako záruku.“¹⁴⁵

4.6.2 Žl 19,8.9.10.11

Verše tohoto žalmu jsou „oslavou Hospodinovy jedinečnosti a dokonalosti. Není možné vymezit rozsah Zákona. Zákon je pro žalmistu útěchou, blahem, pokladem, který je nad všechny poklady světa, a ne něčím zotročujícím a devastujícím jako později pro židovský národ.“¹⁴⁶

4.6.3 Modlitba

Modlitba nám připomíná jeden z darů, který obdržíme při křtu a tím je moudrost a skrze křest naroubování na Boha, jako studnici moudrosti.

Bože, ty stále povoláváš do církve lidi, kteří tě dosud neznali; a tak tvá církev roste. Chraň všechny, které jsi povolal ke křtu, ať neopustí tebe, studnici moudrosti, ale chodí věrně po tvých cestách.

4.7 Nové srdce a nový duch

4.7.1 Ez 36,16-17a.18-28

„Kniha Ezechiel vzniká v exilu, přímo v Babylóně (6. stol př. K.) a její autor ji de facto píše v 1. osobě. Prorok Ezechiel vystupuje v celé knize.“¹⁴⁷ „Ezechiel patřil k těm,

¹⁴⁴ KKC, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 26, čl. 30. ISBN 80-7192-488-1.

¹⁴⁵ AMBROŽ, *De mysteriis*, 7, 42: PL 16, 402-403.

¹⁴⁶ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 93.

¹⁴⁷ VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Třetí. Olomouc: UPOL Olomouc, 2012, s. 35. ISBN 978-80-244-3267-0.

kdo zažili největší katastrofu, která ve starozákonní době postihla vyvolený lid, totiž zkázu Jeruzaléma, v roce 587/586. Ezechiel i Jeremiáš se snažili této katastrofě zabránit, když napomínali lid. Ovšem oba dva stejně našli novou naději, když k této katastrofě došlo. Smlouva s Hospodinem, Bohem otců trvá, i když chrám již neexistuje.“¹⁴⁸

Tato perikopa patří mezi povzbudivá proroctví a jejím příslibem je, že Izrael projde vnitřní obnovou a obdrží nové srdce a novou zemi. „Nové srdce si oškliví minulé hříchy a zejména se distancuje od modloslužby. Očištění od model je Božím darem, ovšem může zde hrát svoji roli i aktivní lidský postoj: kajícnost, která nezůstává pouze pasivní, ale projeví se iniciativou a aktivním odklonem od hříchu.“¹⁴⁹ „Od lidu, který se navrátí ze zajetí, Hospodin vyžaduje čistý a svatý život, aby tím ukázal svoji svatost všem pro-národům.“¹⁵⁰

Nové srdce a nový Duch je dalším z darů, který dostáváme při křtu. Mít nové smýšlení, již ne to, jaké jsme měli před křtem, vidět všechno ve světle milosti a vzkříšeného Pána. Očišťování a intenzivní příprava duše na křest je jedním z pilířů katechumenátu i dnes. „Období očišťování a zasvěcování je spojeno s postní dobou, kdy je příprava zaměřena k přijetí svátostí. Spíše než na katechezi je tento čas zaměřen na duchovní obnovu a očištění srdce i mysli, a to nejen katechumena, ale i celého farního společenství.“¹⁵¹

Exsultet nám připomíná, „že je důstojné a spravedlivé oslavovat Otce i Syna radostným zpěvem a celou vroucností srdce i ducha.“¹⁵²

„Exsultet tímto způsobem postihuje celého člověka, jeho vnitřní i vnější složku, a zároveň ukazuje, že v liturgii je potřebné zapojit obě dvě.“¹⁵³ „Věřící plní svůj litur-

¹⁴⁸ Srov. TICHÝ, Ladislav, Petr CHALUPA, Gabriela Ivana VLKOVÁ a Stanislav PACNER. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: UPOL Olomouc, 2007, s. 60. ISBN 978-80-244-1845-2.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 93-94.

¹⁵⁰ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 13 – Ezechiel – Daniel*. Praha: Kalich, 1984, s. 184.

¹⁵¹ *Pastorační instrukce pro Brněnskou diecézi k uvedení dospělých do křesťanského života*, čl. 18, [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.biskupstvi.cz/storage/dokumenty/uvedeni-do-krest-zivota.pdf>.

¹⁵² *ČM, Kostelní Vydrů: KNA, 2015, Velikonoční vigílie – Exsultet*, s. 165. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹⁵³ TICHÝ, Radek. *Exsultet. Historie a liturgie velikonočního chvalo zpěvu*. Praha: Krystal OP, 2018, s. 54. ISBN 978-80-7575-031-0.

gický úkol, když projevují onu plnou uvědomělou a činnou účast, kterou vyžaduje sama povaha liturgie a k níž je křesťanský lid mocí svého křtu oprávněn i zavázán. Je vhodné, aby tato účast byla především vnitřní. Věřící ať svou mysl přizpůsobují tomu, co pronášejí nebo co slyší, a ať spolupracují z Boží milosti.“¹⁵⁴ „Ať ten, kdo obývá naše srdce, je také v našem hlasu.“¹⁵⁵

„Liturgická účast musí být také vnější, tj. vnitřní účast se má projevovat gesty, držením těla, aklamacemi, odpověďmi a zpěvem.“¹⁵⁶ „Stůjme při zpěvu žalmů tak, aby naše mysl byla ve shodě s naším hlasem.“¹⁵⁷

V sakramentální teologii bývá „nové srdce a nový Duch“ spíše spojováno se svátostí biřmování, ovšem nesmíme zapomenout, že při velikonoční vigílii se udělují všechny iniciační svátosti. Pokud je „křest vstupní brána ke všem svátostem“¹⁵⁸ a svátost biřmování je „potřebná k naplnění křestní milosti“¹⁵⁹, tak „nové srdce a nový Duch“ jsou milostí, kterou člověk jistě obdrží již při svátosti křtu.

4.7.2 Mezizpěv Žl 42,3.5bcd; 43,3.4

„Oba tyto žalmy, ze kterých je složen mezizpěv, patří do skupiny „elohistických žalmů“, neboť používají častěji výraz ‚Elohim‘ pro oslovení Boha.“¹⁶⁰ „Žalmista prahne po Boží blízkosti jako laň, která v parném létě dychtí po potoku, z něhož by se napila

¹⁵⁴ BENEDIKT XVI., *Postsynodální apoštolská exhortace. Sacramentum caritatis*, Paulínky, Praha 2007, s. 58, čl. 52. ISBN 978-80-86949-32-1.

¹⁵⁵ CYPRIANUS CARTAGENSIS, *De dominica oratione*, kap. 3, ed. Moreschini, s. 91.

„Qui habitat intus pectore, ipse sit et in voce.“

¹⁵⁶ BENEDIKT XVI., *Postsynodální apoštolská exhortace. Sacramentum caritatis*, Paulínky, Praha 2007, s. 58, čl. 52. ISBN 978-80-86949-32-1.

¹⁵⁷ AUGUSTIN Z HIPPO, *Sermons pour la Pâque*, sermo 227, ed. S. Poque (SCh 116), Cerf, Paris 1966, s. 240.

„Sicut ostendunt labia, fiat in constientia.“

¹⁵⁸ Srov. *KKC*, Kostelní Vydří: KNA, 2001. s. 318, čl. 1213. ISBN 80-7192-488-1.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 332, čl. 1285.

¹⁶⁰ Srov. VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Třetí. Olomouc: UPOL Olomouc, 2012, s. 81. ISBN 978-80-244-3267-0.

čerstvé, proudící vody. Obraz názorně vyjadřuje, že Bůh je nejen zdrojem občerstvení, nýbrž i života. Je to Bůh živý.¹⁶¹

Nebo: Žl 51,12-13.14-15.18-19

I tento žalm patří do skupiny žalmů „elohistických“. „Tento žalm je vroucí modlitba za odpuštění hříchů a obnovení srdce. Upřímná lítost, pokora a důvěra v Boží milosrdenství, vyjádřené živě a bezprostředně, z tohoto žalmu učinily nejoblíbenější kající žalm. Pravoslavní věřící se ho modlí každý den.“¹⁶²

4.7.3 Modlitba

Liturgie nabízí po posledním sedmém čtení dvě možnosti modlitby. První více upozorňuje na samotné dílo spásy skrze Ježíše Krista. Druhá nám více osvětluje, proč se všechna tato čtení čtou při velikonoční vigílii.

Bože, tvá síla neslábne a tvé světlo nehasne. Neopustil jsi svůj lid, i když on opouštěl tebe. Neopouštěj ani nás pro naši hříšnost, a skrze církev uskutečňuj ve světě své dílo spásy: Ať celý svět zakouší a poznává, že se v něm rozptýlené sjednocuje a zestárlé obnovuje a že všechno směřuje k dokonalosti skrze Krista, původce a počátek všeho.

Bože, ty nám svým slovem, uloženým ve svatých knihách, ukazuješ smysl slavení Velikonoc. Dej, ať pochopíme, že jsi milosrdný a věrný, a že se nemusíme bát budoucnosti, ale můžeme bezpečně spoléhat na to, cos pro nás vykonal.

4.8 Gloria, vstupní modlitba

„Po posledním čtení ze Starého zákona, s příslušným responsoriálním žalmem a modlitbou, se rozsvítí svíce na oltáři. Kněz začne chvalozpěv *Sláva na výsostech Bohu* a všichni pokračují. Přitom, podle místních zvyklostí, vyzvánějí zvony. Po tomto chvalozpěvu říká kněz obvyklým způsobem *Vstupní modlitbu*.“¹⁶³

¹⁶¹ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 176.

¹⁶² *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 207.

¹⁶³ ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 175. ISBN 978-80-7195-810-9.

Děkujeme ti, Bože, že nám dáváš účast na slávě této veliké noci vzkříšení svého Syna, našeho Pána Ježíše Krista, a prosíme tě, vyslyš modlitby těch, které jsi přijal za své syny: oživ v církvi svého ducha a obnov nás, abychom ti sloužili v duchu a v pravdě.

*Ceremoniale episcoporum*¹⁶⁴ uvádí, že po této modlitbě se všichni posadí.

4.9 Epištola, slavnostní zpěv aleluja

4.9.1 Řím 6,3-11

Základním poselstvím tohoto textu je pravda, že „křtem jsme vštípení do Kristova velikonočního tajemství.“¹⁶⁵

„Po epištole všichni vstanou.“¹⁶⁶ „Kněz má třikrát zazpívat ‚Aleluja‘, přitom po každé zvyšovat hlas a všichni po něm mají opakovat.“¹⁶⁷

„Žalmista nebo zpěvák zpívá žalm a lid odpovídá ‚Aleluja‘. Je-li třeba, může žalmista sám (místo kněze) i začít zpívat aleluja.“¹⁶⁸ „Aleluja jako typicky velikonoční zpěv nacházíme již ve 4. století na Východě (Acta Matthaei), na Západě včetně Říma v 5. stol. (Sozomenos).“¹⁶⁹

4.9.2 Mezizpěv Žl 118,1-2.16ab+17.22-23

Jedná se o „děkovnou píseň, kterou zpívá při vstupu do chrámu blíže neurčený je-dinec za občasného doprovodu všeho lidu.“¹⁷⁰ Tento žalm „apoštolové mnohokrát cito-vali při hlásání velikonočního poselství.“¹⁷¹

¹⁶⁴ *Ceremoniale episcoporum*, 1984, čl. 351.

¹⁶⁵ Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení [online]. čl. 83. [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <http://www.jahni.cz/wp-content/uploads/2009/11/priprava-na-velikonocni-svatky-a-jejich-slaveni.pdf>.

¹⁶⁶ ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 175. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹⁶⁷ *Ceremoniale episcoporum*, 1984, čl. 352.

¹⁶⁸ ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 175. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹⁶⁹ *Velikonoční triduum – střípky z historie*. [Http://www.liturgie.cz/temata/liturgicky-cas/liturgicky-rok/velikonocni-triduum/stripky-z-historickych-pramenu](http://www.liturgie.cz/temata/liturgicky-cas/liturgicky-rok/velikonocni-triduum/stripky-z-historickych-pramenu) [online]. [cit. 2020-03-14].

¹⁷⁰ *Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy*. Praha: Kalich, 1975, s. 443.

¹⁷¹ Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení [online]. čl. 87. [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <http://www.jahni.cz/wp-content/uploads/2009/11/priprava-na-velikonocni-svatky-a-jejich-slaveni.pdf>.

4.10 Evangelium

„Při evangeliu se nepřinášejí světla, ale jen kadidlo (pokud se ho používá).“¹⁷² „Jako vrchol celé bohoslužby slova je zvěstováno evangelium o vzkříšení Páně.“¹⁷³

4.10.1 Mt 28,1-10, cyklus A

„Oznámení, že Ukřižovaný byl vzkříšen, je střed křesťanské víry. Ježíš, kterého jsme viděli ukřižovaného a uloženého do hrobky, zvítězil nad smrtí a dává nám svou radost. Tento úryvek vypráví o zkušenosti velikonočního rána, dvě ženy, které ho kontemplovaly na kříži a ležícího za náhrobním kamenem, slyší o něm poselství a uvidí ho. Ježíš není v prázdném hrobě, ale ve svých bratřích. Každý, kdo se setká s bratrem, setkává se Synem, ve své tváři nachází jeho tvář. Církev se rodí z hlásání Ukřižovaného, který byl vzkříšen, a žije v radosti ze setkání s ním.“¹⁷⁴

4.10.2 Mk 16,1-7, cyklus B

„‘Ježíš Nazaretský, ukřižovaný byl vzkříšen.‘ Tímto velikonočním výkřikem, který zaznívá z hrobu do celého světa, se zvěstuje vítězství nad smrtí. Neuvěřitelné oznámení, že Ukřižovaný byl vzkříšen, je začátkem evangelia o Ježíši Kristu, Božím Synu (1,1). Ženy ho uslyší jako první a jsou poslány, aby o něm vyprávěly. Ježíšovo vzkříšení není pouhým znovuoživením mrtvého těla, jak tomu bylo u lidí, které Ježíš vzkřísil. Je to účast těla na jeho slávě Syna, který je prvotinou nás všech, kdo s ním budeme navždy a naším životem nyní skrytém v Bohu.“¹⁷⁵

¹⁷² ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 175. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹⁷³ Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení [online]. čl. 87. [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <http://www.jahni.cz/wp-content/uploads/2009/11/priprava-na-velikonocni-svatky-a-jejich-slaveni.pdf>.

¹⁷⁴ FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše*. Praha: Paulínky, 2009, s. 616-617. ISBN 978-80-86949-77-2.

¹⁷⁵ FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*. Praha: Paulínky, 2007, s. 454-455. ISBN 978-80-86949-39-0.

4.10.3 Lk 24,1-12, cyklus C

„Tento úryvek obsahuje dvojí zjištění prázdného hrobu, od žen a od Petra, a dvojí zvěst, která hlásá Vzkříšeného, andělé ženám a ženy učedníkům. Pochybnosti a nevíra jsou tím místem, kde se naše očekávání smrti střetávají se zvěstí o novém životě: ‚Proč hledáte živého mezi mrtvými? Není zde, byl vzkříšen.‘

Vzkříšení nelze odvodit z žádné lidské premisy, to je zjeveno těm, kdo znají Boží zaslíbení a jeho moc. V něm se plně uskutečňuje spása. Bůh, který miluje život, smrt nechce. Stvořil člověka k nesmrtelnosti, jejímž kořenem je poznání Boží moci. V Ježíši nám ji zjevil úplně, když nám ukázal, jak je v něm celé stvoření spolu s námi určeno pro vzkříšení, plné zjevení pravdy, že jsme Boží děti.“¹⁷⁶

4.11 Homilie

„Hned po evangeliu je homilie.“¹⁷⁷ I když jenom krátká, podle *Missale Romanum* (ed. 2008) se nemá vynechávat. „Homilie není ani tak momentem rozjímání a katecheze jako dialog mezi Bohem a jeho lidem, dialog, v němž se zvěstují divy spásy a stále se obnovují požadavky Úmluvy. Obnovme svoji důvěru v kázání, které se zakládá na přesvědčení, že je to Bůh, kdo se touží dostat k lidem prostřednictvím kazatele, a že on projevuje svoji moc, skrze lidské slovo.“¹⁷⁸

Bylo by jistě pastoračně zajímavé, kdyby si kazatel udělal cyklus homilií na velikonoční vigílii, ve které by se zaměřil vždy na jedno starozákonné čtení a zdůraznil to, co jsme v této práci sledovali. Tedy propojení starozákonních čtení s velikonočním chvalozpěvem a se svátostí křtu. Obzvláště vhodné by to bylo právě tehdy, pokud se v dané farnosti o velikonoční vigílii křtí.

„Po homilii následuje křestní bohoslužba.“¹⁷⁹

¹⁷⁶ FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. Praha: Paulínky, 2011, s. 812-814. ISBN 978-80-7450-025-1.

¹⁷⁷ ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 175. ISBN 978-80-7195-810-9.

¹⁷⁸ Papež FRANTIŠEK. *Apoštolská exhortace. Evangelii Gaudium*. Praha: Paulínky, 2014, čl. 136-137. ISBN 978-80-7450-118-0.

¹⁷⁹ Srov. ČM, Kostelní Vydří: KNA, 2015, Velikonoční vigílie, s. 175. ISBN 978-80-7195-810-9.

Závěr

Cílem naší práce bylo přinést ucelené pojednání o historickém vývoji bohoslužby slova (starozákonních čtení) při velikonoční vigílii.

Nejprve jsme se zaměřili na dobu, ve které žil Ježíš a jeho učedníci. Naznačili jsme, jak slavili Pesachovou večeři, ve které můžeme spatřit společné prvky s velikonoční vigílií. Předčítání starozákonních textů je s Pesachovou večeří neodmyslitelně spojeno.

Podarilo se nám projít dvanáct období, od apoštolů až po II. vatikánský koncil, a zjistit, kolik a jaká čtení se četla. Původní čtyři starozákonní čtení se vyvinula přes období užívání deseti čtení až do podoby dvanácti čtení v 8. století. Je zajímavé, že Trientský koncil představuje 12 čtení a vrací se k římské praxi 8. století. Reforma Pia XII. uvádí 4 čtení a vrací se do období 6. století ke Gregoriánskému sakramentáři. Druhý vatikánský koncil ustanovuje čtení sedm, což nikdy v historii nikde nebylo, a počet čtení se tak stává jasným symbolem plnosti.

Můžeme také říci, že perikopa, která prochází celou historií slavení velikonoční vigílie, je *Ex 14-15*, tedy zpráva o slavení paschy a vysvobození z egyptského otroctví. Perikopa *O stvoření světa* není obsažena pouze v syrském lekcionáři. Od 5. století se předčítal text z Matoušova evangelia, konkrétně tedy *Mt 28*, ve kterém se vzkříšený Ježíš setkává s ženami u hrobu.

O skladbě velikonoční vigílie můžeme říci, že předčítání starozákonních textů patří do celé její historie. V nejstarších obdobích se starozákonní texty předčítaly v kostele, kde byli shromážděni křesťané, zatímco na jiném místě biskup křtil katechumeny. Poté se slavnost křestní vody přesunula za četbu starozákonních čtení, po které následovalo společné slavení eucharistie, při níž se četly novozákonní texty. Stávající slavení bohoslužby slova s četbou starozákonních a novozákonních textů společně před bohoslužbou oběti bylo stanoveno až II. vatikánským koncilem.

V závěrečné čtvrté kapitole jsme se pokusili vysvětlit spojení sedmi celků bohoslužby slova se svátostí křtu. Uvedli jsme také, jaké milosti a dary katechumen při křtu obdrží a jaké bohatství se mu skrze křest dostává. Dále jsme také poukázali na spojitosti

těchto darů a milostí v celé velikonoční vigílii, zvláště pak na propojení starozákonních perikop s velikonočním chvalo zpěvem.

Myslíme si, že zvláště závěrečná kapitola by mohla pomoci k hlubšímu a srozumitelnějšímu prožívání velikonoční vigílie nejen katechumenům, nebo lidem, kteří katechumeny na přijetí iniciačních svátostí připravují, ale všem lidem, kteří se velikonoční vigílie zúčastní.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Jan Pavlíček

Název práce: Bohoslužba slova při velikonoční vigílii, její vývoj
a význam pro dnešního člověka

Typ práce: Diplomová

Instituce: Katedra liturgické teologie CMTF UP v Olomouci

Vedoucí práce: doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Abstrakt: Diplomová práce se věnuje druhé části velikonoční vigílie, tedy bohoslužbě slova. Nejprve je pojednáno o postavení Velikonočního tridua v rámci liturgického kalendáře. Poté je představeno slavení Velikonoc v době Ježíše Krista a jeho učedníků a je popsán spor o slavení Velikonoc mezi církví v Římě a církví v Asii. Další část je věnována již samotnému tématu bohoslužby slova. Je pojednáno o historickém vývoji starozákonních textů, které se četly při vigílii, a to od apoštolských dob až po Druhý vatikánský koncil. V závěrečné kapitole je představena teologie slavení bohoslužby slova, jak ji známe dnes, se zřetelem na starozákonné texty a jejich propojení s velikonočním chvalozpěvem a svátostí křtu.

Klíčová slova: bohoslužba slova při velikonoční vigílii, velikonoční vigílie, liturgy of the word.

Počet stran: 79

Summary

Abstract: This diploma thesis deals with the second part of the Easter Vigil, i.e. the Liturgy of the Word. Firstly, the placement of the Paschal Triduum within the Liturgical year is addressed. Afterwards, the celebration of Easter in the time of Jesus Christ is presented and the controversy over the celebration of Easter between the church in Rome and that in Asia is described.

The next part is dedicated to the topic of the Liturgy of the Word itself. The historical development of the texts from the Old Testament that were being read during the Vigil is dealt with, specifically from the Apostolic Age until the Second Vatican Council. In the concluding chapter the Theology of the celebration of the Liturgy of the Word as we know it today is presented with respect to the Old Testament texts and their connection to the Easter Proclamation and the Sacrament of Baptism.

Key words: Liturgy of the Word at Easter Vigil, Easter Vigil, Liturgy of the Word.

Seznam použitých zkratk

- Bar Kniha proroka Barucha, Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)
- Dan Kniha Daniel, tamtéž
- Dt 5. kniha Mojžíšova, tamtéž
- Ef List svatého apoštola Pavla Efezským, tamtéž
- Ex 2. kniha Mojžíšova, tamtéž
- Ez Kniha proroka Ezechiela, tamtéž
- Gn 1. kniha Mojžíšova, tamtéž
- Iz Kniha proroka Izajáše, tamtéž
- Jan Evangelium podle Jana, tamtéž
- Jer Kniha proroka Jeremiáše, tamtéž
- Jon Kniha Jonáš, tamtéž
- Joz Kniha Jozue, tamtéž
- Kol List svatého apoštola Pavla Kolosanům, tamtéž
- Kor List svatého apoštola Pavla Korint'ánům, tamtéž
- Kr Kniha královská, tamtéž
- Lk Evangelium podle Lukáše, tamtéž
- Mk Evangelium podle Marka, tamtéž
- Mt Evangelium podle Matouše, tamtéž
- Př Kniha přísloví, tamtéž
- Řím List svatého apoštola Pavla Římanům, tamtéž
- Sam Kniha Samuelova, tamtéž
- Sk Skutky apoštolů, tamtéž
- Tit List svatého apoštola Pavla Titovi, tamtéž
- Žl Žalmy, tamtéž
-
- AAS Acta apostolicae sedis
- arm. aramejsky

cit.	citováno
čl.	článek
ČM	Český misál
ed.	editor
kap.	kapitola
KKC	Katechismus katolické církve, Kostelní Vydří 2002
KNA	Karmelitánské nakladatelství
lat.	latinsky
PG	Patrologiae cursus completus, series Graeca et Orientalis, ed. J. P. MIGNE, 1857-1886
PL	Patrologiae cursus completus, series Latina, ed. J. P. MIGNE, 1878-1890
řec.	řecky
s.	strana
srov.	srovnej

Literatura

A) Biblický text

Bible: Písmo svaté Starého i Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 24. (15. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2018. ISBN 978-80-7545-077-7.

B) Dokumenty církve

BENEDIKT XVI., *Postsynodální apoštolská exhortace. Sacramentum caritatis*, Paulínky, Praha 2007. ISBN 978-80-86949-32-1.

Ceremoniale episcoporum, 1984.

Český misál. Kostelní Vydří: KNA, 2015, ISBN 978-80-7195-810-9.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Sacrosanctum concilium. KNA, 2002.

Katechismus katolické církve, Kostelní Vydří: KNA, 2001. ISBN 80-7192-488-1.

Le Pontifical Romain au Moyen-Age. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1938.

Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1963.

Le sacramentaire Grégorien: Ses principales forme d'après les plus anciens manuscrits. Éditions universitaires Fribourg suisse, 1992. ISBN 2-8271-0145-9.

Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae Ordinis Anni Circuli. Casa Editrice Herder – Roma, 1981.

Missale Romanum (ed. 2008).

Missale Romanum ex decreto Sacrosanti Concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII., Urbani VIII. Et Leonis XIII. auctoritate recognitum, editio decimaquinta iuxta editionem typicam, 1890.

Ordo Lectionum Missae. Edicio typica, 1969.

Ordo Sabbati Sancti quando vigilia \lis instaurata peragitur, typis polyglottis Vaticanis, 1951.

Papež FRANTIŠEK. *Apoštolská exhortace. Evangelii Gaudium*. Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0.

PAVEL VI., *Divinae consortium naturae*, AAS 63 (1971).

PIUS XII.: *Encyklika o posvátné liturgii Mediator Dei*, Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948.

PRZECZEWSKI, Marek. *Missale Franciscanum regulae*. Città del Vaticana: Libreria Editrice Vaticana, 2003.

Sacra congregatio rituum: *Decretum dominicae resurrectionis, de solemni vigilia paschali instauranda*.

Všeobecná ustanovení o liturgickém roku a o kalendáři, in: *ČM*, Kostelní Vydří: KNA, 2015. ISBN 978-80-7195-810-9.

C) Patristické prameny

AMBROŽ, *De mysteriis*, 7, 42: PL 16.

AUGUSTIN Z HIPPO, *Sermo 219*, PL 38.

AUGUSTIN Z HIPPO, *Sermons pour la Pâque*, sermo 227, ed. S. Poque (SCh 116), Cerf, Paris 1966.

CYPRIANUS CARTAGENSIS, *De dominica oratione*, kap. 3.

ORIGENES, *In Genesim homiliae*, hom. 8, kap. 8, ed. W. A. Bearhens, Paris 1920, 84.

ŘEHOŘ NASIÁNSKÝ, *Orationes*, 40,3-4: PG 36, 316 C.

D) Primární literatura

RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion Liturgicum*. Roma: Herder, 1966.

TALLEY, Thomas J. *The Origins of the Liturgical Year*. New York: Pueblo Publishing Company, 1986, ISBN 13: 978-0-8146-6075-1.

MELITÓN ZE SARD, *O Pasše*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, ISBN 978-80-87378-56-4.

SONNET, Jean-Pierre. *La Bibbia si apre a Pasqua: Il lezionario della Veglia pasquale: storia, esegesi, liturgia*. San Paulo, 2016. ISBN 978-88-215-9760-2.

E) Ostatní literatura

- ADAM, Adolf. *Liturgika, křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- BOTTE, B. *Le choix des lectures de la veillée pascale. Questions liturgiques et paroissiales*. 1952.
- Exodus. Komentáře k Starému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 2013. ISBN 978-80-7141-766-8.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. Praha: Paulínky, 2011. ISBN 978-80-7450-025-1.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*. Praha: Paulínky, 2007. ISBN 978-80-86949-39-0.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše*. Praha: Paulínky, 2009. ISBN 978-80-86949-77-2.
- Genesis. Komentáře k Starému zákonu*. Dobrá kniha Trnava, 2008, ISBN 978-80-7141-626-5.
- HEJTMANOVÁ, Marcela. *Itinerarium Egeriae*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. ISBN 80-7040-338-1.
- Izaiáš: Revidovaný překlad s výkladovými poznámkami*. Česka Biblická společnost, 2018. ISBN 978-80-7545-075-3.
- JAN PAVEL II. *Teologie těla*. Praha: Paulínky, 2012. ISBN 978-80-7450-041-1.
- JUNGMANN Josef A.: *Liturgisches Erbe und pastorale Gegenwart*, Innsbruck: Tyrolia, 1960,
- KUNETKA, František. *Židovský rok a jeho svátky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-244-0356-0.
- RATZINGER, Joseph. *Ježíš Nazaretský II*. Brno: Barrister a Principal, 2011, ISBN 978-80-87474-35-8.
- POLC Jaroslav: *Posvátná liturgie*, Řím: Křesťanská akademie, 1981.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. KNA, 2010, ISBN 978-80-7195-394-4.
- Slovo na cestu, Bible s poznámkami*. Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-87287-47-7.

SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny antika a středověk. 1.* Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.

SCHALLER, P. Marian. *Římský misál.* Čtvrté. Praha: Bohuslav Rupp, 1947.

Starý Zákon, překlad s výkladem, 1 – Genesis. Praha: Kalich, 1968.

Starý Zákon, překlad s výkladem, 2 – Exodus–Leviticus. Praha: Kalich, 1975.

Starý Zákon, překlad s výkladem, 9 – Žalmy. Praha: Kalich, 1975.

Starý Zákon, překlad s výkladem, 11 – Izajáš. Praha: Kalich, 1982.

Starý Zákon, překlad s výkladem, 13 – Ezechiel – Daniel. Praha: Kalich, 1984.

Starý Zákon, překlad s výkladem, Apokryfy. Praha: Kalich, 1985.

TICHÝ, Ladislav, Petr CHALUPA, Gabriela Ivana VLKOVÁ a Stanislav PACNER. *Od Abraháma k nové smlouvě.* Olomouc: UPOL Olomouc, 2007. ISBN 978-80-244-1845-2.

TICHÝ, Radek. *Exsultet. Historie a liturgie velikonočního chvalo zpěvu.* Praha: Krystal OP, 2018, ISBN 978-80-7575-031-0.

VLKOVÁ, Gabriela. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona.* Olomouc: UPOL Olomouc, 2012. ISBN 978-80-244-3267-0.

F) Internetové zdroje

HONČ, Petr. Římský misál mezi tridentským a druhým vatikánským koncilem. *Theologica* [online]. 2013, 5(1) [cit. 2020-03-11]. Dostupné z:

https://karolinum.cz/data/clanek/2638/Theol_1_2013_08_Honc.pdf.

KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2016, 18(2), [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2016/02/02.pdf>.

KUNETKA, František. *Studia theologica* [online]. 2015, 17(2), [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2015/02/06.pdf>.

NOVÁK, J. *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*, Praha: Česká katolická charita, 1988, kap 5, čl. 25. [cit. 2020-03-13] Dostupné z:

http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej.htm#5-25.

OPATRŇÝ, Dominik. Nový Jeruzalém ve Zjevení Janově 6, *Revue* [online]. 15.5.2015 [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1928>.

Pastorační instrukce pro Brněnskou diecézi k uvedení dospělých do křesťanského života, [cit. 2020-03-05]. Dostupné z:

<https://www.biskupstvi.cz/storage/dokumenty/uvedeni-do-krest-zivota.pdf>.

Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení [online]. [cit. 2020-03-06]. Dostupné z:

<http://www.jahni.cz/wp-content/uploads/2009/11/priprava-na-velikonocni-svatky-a-jejich-slaveni.pdf>.

Velikonoční triduum – střípky z historie. <http://www.liturgie.cz/temata/liturgicky-cas/liturgicky-rok/velikonocni-triduum/stripky-z-historickych-pramenu> [online]. [cit. 2020-03-14].

Seznam tabulek

Tab. 1 Přehled 4. -6. století

Tab. 2 Přehled 8. -20. století

Přílohy

Příloha č. 1

Tabulka č. 1, Přehled 4. -6. století

Přehled čtení při velikonoční vigílii podle jednotlivých období 4. -6. století									
Zenon z Verony		sv. Augustin	Jeruzalém	Sýrie	Řím				
4.století		5.století	5.století	5./6.století	6. století		5./6. století		
Verona		Hippo	arménský lekcionář	syrský lekcionář	Sacramentarium Gregorianum		Sacramentarium Gelasianum Vetus		
1.	Gn 1,1 – 3,24	1. Gn 1,1 – 3,24	1. Gn 1,1 – 3,24	1. Př 30,1-14	1. Gn 1,1 – 3,24	1. Gn 1,1 – 3,24			
2.	Ex 14	2. Ex 14-15	2. Gn 22,1-18	2. Job 27,1-28,28	2. Ex 14,21	2. Gn 5,6,8,			
+	Ex 15	3. Iz 2	3. Ex 12,1-24	3. Dan 3	3. Iz 4,1-6	3. Gn 22,1-19			
3.	Iz 1 nebo Iz 4	4. Dan 3	4. Jon 1,1-4,11	4. Jon 1,17b-4,11	4. Iz 54,17	4. Ex 14,24-15,21			
+	Iz 5		5. Ex 14,24-15,21	5. Jos 2,1-24		+ Ex 15			
4.	Dan 3	Žalm 41	6. Iz 60,1-13	6. 2 Sam 24	Žalm 41	5. Iz 54,17			
			7. Job 38,1-28	7. 2 Král 2,1-15a		6. Ez 37,1-14			
	Žalm 41	Mt 28	8. 2 Kr 2,1-22	nebo 2 Král 4,8-37		7. Iz 4,1-6			
			9. Jr 31,31-34	8. Jer 16,16-17-13		+ Iz 5,1-2			
			10. Jos 1,1-9	9. Ez 37,15-28		8. Ex 12,1-11			
			11. Ez 37,1-14	10. Iz 52,1-10		9. Dt 31,22-30			
			12. Dan 3,1-30	nebo Iz 60,1-22		+ Dt 32,1-4			
				11. Gen 22,1-19		10. Dan 3,1-24			
				12. Ex 12,51-14-26					
				Žalm 30		Žalm 41			
			1 Kor 15,1-11	1 Kor 15,1-26					
			Mt 28,1-20	nebo Ef 1,1-2,22					
			Jan 19,38-20,18	Mt 28,1-20					

Tabulka č. 2, Přehled 8. -20. století

Přehled čtení při velikonoční vigílii podle jednotlivých období 8. -20. století										
Řím				Tridentský koncil	Reforma Pia XII.	II. vatikánský koncil				
8. století	10. století	12. století		16. století	1951	1970				
Gelasianské sakramentáře	Pontifical romano germanique	Missale Franciscanum regaliae		Misál Pia V.	Ordo Sabbati Sancti	Misál Pavla VI.				
1. Gn 1,1 – 2,2	1. Gn 1,1 – 3,24	1. Gn 1,1 – 2,2		1. Gn 1,1 – 2,2	1. Gn 1,1 – 2,2	1. Gn 1,1 – 2,2	1. Gn 1,1 – 2,2			
2. Gn 5,6,8,	2. Ex 14,21	2. Gn 5,6,8,		2. Gn 5,6,8,	2. Ex 14,24-15,21	+ Ex 15	+ Žalm 104			
3. Gn 22,1-19	3. Iz 4,1-6	3. Gn 22,1-19		3. Gn 22,1-19	+ Ex 15	+ Ex 15	2. Gn 22,1-18			
4. Ex 14,24-15,21	4. Iz 54,17	4. Ex 14,24-15,21		4. Ex 14,24-15,21	3. Iz 4,1-6	+ Iz 5,1-2	+ Žalm 16			
+ Ex 15		+ Ex 15		+ Ex 15	+ Iz 5,1-2	+ Dt 31,22-30	3. Ex 14,24-15,21			
5. Iz 54,17; 55,1-11	Žalm 41	5. Iz 54,17; 55,1-11		5. Iz 54,17; 55,1-11	+ Dt 32,1-4	+ Dt 32,1-4	+ Ex 15			
6. Bar 3,9-38		6. Bar 3,9-38		6. Bar 3,9-38			4. Iz 54,5-14			
7. Ez 37,1-14		7. Ez 37,1-14		7. Ez 37,1-14			+ Žalm 30			
8. Iz 4,1-6		8. Iz 4,1-6		8. Iz 4,1-6			5. Iz 55,1-11			
+ Iz 5,1-2		+ Iz 5,1-2		+ Iz 5,1-2			+ Iz 12			
9. Ex 12,1-11		9. Ex 12,1-11		9. Ex 12,1-11			6. Bar 3,9-15.32-4,4			
10. Jon 3,1-10		10. Jon 3,1-10		10. Jon 3,1-10			+ Žalm 19			
11. Dt 31,22-30		11. Dt 31,22-30		11. Dt 31,22-30			7. Ez 36,16-17a.18-28			
+ Dt 32,1-4		+ Dt 32,1-4		+ Dt 32,1-4			+ Žalm 42			
12. Dan 3,1-24		12. Dan 3,1-24		12. Dan 3,1-24			Řm 6,3-11			
							A: Mat 28,1-10			
		Kol 3,1-4		Kol 3,1-4		Kol 3,1-4	B: Mk 16,1-7			
		Mt 28,1-7		Mt 28,1-7		Mt 28,1-7	C: Lk 24,1-12			